

JEAN BODIN'İN SİYASET FELSEFESİNDE DEVLET VE EGEMENLİK

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.787687>

Dr. Öğr. Üyesi Serkan EKİZ*

Öz

Modern devlet teorisinin temel ilkesine göre, devlet, kendi yetki alanı içinde hukukun en üstün ve tek kaynağıdır. Bu ilkeyi ilk defa, Les Six Livres de la Republique (1576) adlı eserinde Fransız siyaset felsefecisi Jean Bodin ileri sürmüştür. Bu ilke daha önceki çağlarda Roma Hukukunda legibus solutus ya da suprema lex ile ve 13.yüzyıl Kilise hukukçularının Papaya ve imparatora atfettikleri “plenitudo potestatis” niteliği ile ilan edilmiş olsa da, Bodin'in egemenlik teorisi devrim niteliğindedir. Bodin'e siyaset felsefesi alanında devrimci sıfatının verilmesine neden olan temel özellik, ondan önce kimsenin egemenlik ilkesini açık bir şekilde tanımlamamış ve onun ortaya koyduğu bir içerikte savunmamış olmasıdır. Ortaçağ hukuk anlayışına göre, prensin yasa yapma ve değiştirme yetkisi olmasına rağmen, aynı prens mevcut yasaları korumak ve onlara uymakla yükümlüydü. Fakat Bodin, teorisi ile egemene geniş bir hareket sahası tanımıştır. Buna göre, egemen, istediği zaman yasa yapabilmeli ve değiştirebilmelidir. Bu anlamda Bodin, egemenlik ilkesini mutlak ve sürekli en üstün emretme gücü olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, egemenliğin mutlak olması onun sınırsız olduğu anlamına gelmemektedir. Egemen, ilahi ve doğal yasalara uymakla yükümlüdür. Bodin, kendinden önceki teorisyenlerin ele almadığı egemenlik ilkesini somut olarak tanımlamış ve dünyevi bir meşruiyet zeminine oturtmuştur. Bodin'in egemenlik teorisi siyasal düşünce tarihinde, hukuk düzeninin temelini mevcut yasalardan, yasa yapan prene kaydıran kavramsal bir devrim olmuştur.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: serkan.ekiz@deu.edu.tr) ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8982-6946> (Makalenin Geliş Tarihi: 02.06.2020) (Makale Gönderilme Tarihi: 02.06.2020/Makale Kabul Tarihi: 12.07.2020)

Anahtar Kelimeler

Bodin, devlet, egemenlik, Les Six Livres de la Republique, Methodus ad Facilem Historiarum Cognitionem

**JEAN BODIN'S POLITICAL PHILOSOPHY ON STATE
AND SOVEREIGNTY****Abstract**

*One of the main principles of modern political philosophy is that, state is the supreme and only source of law within its jurisdiction. This principle was first asserted by the French political philosopher Jean Bodin in his credited book, Les Six Livres de la Republique (1576). Although it was declared earlier by Roman law as *legibus solutus* or *suprema lex* and then in 13th century by Canonists to attribute "plenitudo potestatis" to Pope and to the Emperor, Bodin's theory of sovereignty deserves to be qualified as revolutionary. The key feature of Bodin's theory is that no one has ever attempted to define the concept as clear cut as Bodin did and moreover defended it with that content. According to medieval legal discourse, the king has power to make law and amend it at his will but he was bound by the recent laws. But Bodin enabled the king to make law and amend them at his will without any bounds other than divine and natural law. Hence, Bodin defined sovereignty as "absolute", "perpetual" and supreme power to command. Bodin identified and justified the concept perceptibly which earlier theorists avoided. Bodin's theory on sovereignty can be seen as a shift in the history of political thought since the foundations of legal order was transferred to law making prince from the existing laws and thereby marks a conceptual revolution.*

Keywords

Bodin, state, sovereignty, Les Six Livres de la Republique, Methodus ad Facilem Historiarum Cognitionem

GİRİŞ

Egemenlik kavramı siyaset bilimciler, hukukçular ve sosyologlar tarafından farklı anlamlarda kullanılagelen ve çeşitli kuramların temel dayanağını oluşturan önemli bir kavramdır¹. Ancak egemenlik, çoğunlukla devlet ile birlikte ele alınan ve incelenen bir kavram olduğu için, bu kavramın hukuksal ve siyasal boyutu daha fazla ilgi görmüş ve daha fazla inceleme konusu olmuştur². Kavramın, kamu hukuku açısından taşıdığı önemin temelinde ise, “egemenlik” in bir siyaset ve hukuk kavramı olarak ortaya çıkışının, deneysel bilimin, siyasal bireyciliğin, endüstrileşmenin ve milliyetçiliğin ortaya çıkması gibi, Avrupa’nın Ortaçağdan modern çağa yönelişini simgeleyen tarihsel bir kırılma noktası oluşturması ve buna bağlı olarak, modern devlete doğru atılan önemli bir adım niteliği taşıyor olması yatmaktadır³.

Kavramların belli bir ihtiyacı karşılamak için ortaya çıktığı ve ortaya çıkışlarından önce bir oluşum, ortaya çıkmalarından sonra ise bir gelişim ve değişim aşaması geçirdikleri bilinmektedir⁴. Bu anlamı ile egemenlik kavramının 16. ve 17. Yüzyıllarda doğduğu, 18. Yüzyıl ile 20. Yüzyıllar arasında bir gelişim yaşadığı ve yaşadığımız yüzyılda da siyasal ve hukuksal alandaki diğer temel kavramlar ve doktrinler gibi değişime uğradığı kabul edilmektedir⁵. Buradan da anlaşılacağı üzere bir siyaset bilimi ve kamu

¹ **Krasner**, Stephen D.: “Problematic Sovereignty”: Problematic Sovereignty, Contested Rules and Political Possibilities, Stephen D. Krasner (ed.), Columbia University Press, New York, 2001, s. 5; **Jackson**, John H.: “Sovereignty, Subsidiarity, and Separation of Powers: The High-wire Balancing Act of Globalization”: The Political Economy of International Trade Law, Essays in Honor of Robert E. Hudec, Daniel L. M. Kennedy and James D. Southwick (eds.), Cambridge University Press, 2002, s. 15; **Koç**, Yunus: “Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine”: ASEAD, C.6, S. 12 (2019), s. 334, 335.

² **Turan**, Mehmet: “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”: Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2003, s. 215; **Schmitt**, Carl: Political Theory, Four Chapters on the Concept of Sovereignty, Translated by George Schwab, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1988, s. 16.

³ **Jackson**, Robert: “Introduction: Sovereignty at the Millennium”: Sovereignty at the Millennium, Robert Jackson (ed.), Blackwell Publishers, Oxford, 1999, s. 1; **Jackson**, Robert: “Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape”: Sovereignty at the Millennium, Robert Jackson (ed.), Blackwell Publishers, Oxford, 1999, s. 9; **Turan**, s. 215.

⁴ **Koçak**, Mustafa: Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi; Devlet ve Egemenlik (Eski Kavramlar-Yeni Anlamlar), Seçkin, Ankara, 2006, s. 72.

⁵ **Jackson**, Introduction, s. 1.

hukuku kavramı olarak “egemenlik”’in uzun ve çalkantılı bir tarihi vardır⁶. Buna ek olarak, egemenlik kavramı, modern siyasal ve hukuksal kavramlar arasında anlamı en belirsiz ve en kapsamlı olanlarından birisidir⁷. Bodin’den bu yana egemenlik kavramı siyaset bilimcileri ve hukukçular için tartışmalı bir konu olmuştur ve bu özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür⁸. Kavrama tarihin farklı dönemlerinde atfedilen anlam ve tanımlar, bu konuda yapılan tartışmalar çalışmamızın sınırlarını aşmaktadır. Bu makale, öncelikle ve temel olarak Bodin’in devlet ve egemenlik kuramının ne anlama geldiği ve Bodin’in bu düşünceleri ortaya atmasına neden olan siyasal ve toplumsal koşulların neler olduğu sorularına cevap aramaktadır. Bodin’in devlet ve egemenlik kuramının incelenmesi, siyaset bilimi ve kamu hukuku alanında günümüzde süregelen tartışmalar bakımından da önemlidir. 16. Yüzyıl ile 19. Yüzyıllar arasında felsefi düzeyde cereyan eden tartışmaların ve ileri sürülen fikirlerin, 20. Yüzyıla gelindiğinde sistemli birer siyasal ve hukuksal kuram ve son tahlilde kurumlar haline geldikleri görülmektedir. Bu bağlamda, hukukun üstünlüğü ilkesi, insan hakları ile sınırlanmış egemenlik anlayışı ve bu anlayış temelinde devam eden tartışmaların çözümlenmesinde, egemenlik ilkesinin başlangıç noktasının ve bu ilkenin fikir babası olan Bodin’in devlet ve siyaset felsefesinin ele alınmasının önemi kendisini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bir kavramın tarihsel ve felsefi gelişiminin incelenmesinde, bu kavramı ortaya atan düşünürün geçmişinin, içinde yaşadığı toplumsal çevrenin ve düşünürün eserlerinin hedef kitesinin -dahası söz konusu dönemde hakim olan siyasal ortamın- göz önünde bulundurulması gerekir. Bu yaklaşımın, Bodin’in yaşadığı dönemde hakim olan toplumsal bilincin ve Bodin’in devlet ve egemenlik kuramına karşılık gelen siyasal yapının anlaşılmasında sağlayacağı katkı tartışma götürmez bir gerçektir. Bu anlamda makaleye Bodin’in yaşamının önemli noktalarını içeren kısa bir yaşam öyküsü ile başlanacaktır. Ardından, Bodin’in devlet ve egemenlik anlayışının şekillenmesinde önemli bir etkisi olan *Methodus Ad Facilem Historiarum Cognitionem* (*Methodus*) ele alınacak ve bu eserin satır aralarında devlet ve egemenlik anlayışının izleri takip edilecektir. Kişisel ve düşünsel arka plan böylece ortaya konduktan sonra, çalışmamızın esasını oluşturan *Les Six Livres de la*

⁶ **Crawford**, James: *The Creation of States in International Law*, Oxford: Clarendon, 1979, s. 26.

⁷ **Parker**, David: “Law, Society and The State in The Thought of Jean Bodin”; *History of Political Thought*, Vol.2, No.2 (Summer 1981), s. 253.

⁸ **Lloyd**, Howell A.: “Sovereignty: Bodin, Hobbes, Rousseau”; *Reveu Internationale de Philosophie*, Vol.45, No 179(4), 1991, s. 354.

Republique (Republique) adlı kitabında ortaya koyduğu devlet ve egemenlik anlayışı ele alınacaktır. Bodin'in devlet ve egemenlik anlayışı, her biri ayrı bir soru olarak tasarlanmış başlıklar altında incelenecek ve Bodin'in bu iki kurum hakkındaki düşünceleri, doğrudan *Republique*'deki kendi cümlelerine yapılan atıflarla ele alınacaktır.

I. BODIN'İN YAŞAMI

Bodin, siyasal fikirleri, kişisel deneyimlerinin baskısı altında gelişmiş bir yazardır⁹. 1529 ya da 1530 yılında, Fransa'nın Angers kentinde burjuva sınıfına mensup bir ailenin yedi çocuğundan birisi olarak dünyaya gelen Bodin, ilk eğitimini bir rahip olmak için Carmelites'de teoloji ve hümanizm üzerine almıştır¹⁰. 1545 yılında Yunanca ve İbranice öğrenmek için Paris'e giden Bodin, burada bir taraftan dil eğitimine devam ederken, diğer yandan da klasik ve hümanist düşünürler ile ilgili bilgilerini arttırmıştır¹¹. Paris'te geçirdiği süre, Bodin'e genç yaşta önemli bir bilgi birikimi sağlamıştır¹². 1550'lerde, Fransa'daki hukuk eğitiminin merkezi olan Toulouse Üniversitesinde hukuk eğitimi alan Bodin, aynı üniversitede 1561 yılına kadar öğretim üyeliği de yapmıştır¹³. Bu tarihte öğretim üyeliğinden ayrılan Bodin, avukatlık yapmak için Paris'e gitmiş¹⁴, tarih, iktisat ve doğa bilimleri üzerine de incelemelerde bulunmuştur¹⁵. Bu durum, onun çok üretken olduğu ve birbirinden tamamen farklı üç farklı konuda yazılar yazdığı 1560'larda açıkça görülmektedir¹⁶. Bodin, 1566'da tarihsel verilerden yola çıkarak

⁹ **Dunning**, Wm. A.: "Jean Bodin on Sovereignty": Political Science Quarterly, Vol.11, No.1 (Mar.,1896), s. 84.

¹⁰ **Ağaoğulları**, Mehmet Ali/**Köker**, Levent: Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge Kitabevi, 4. Baskı, 2009, s. 10; **Şenel**, Alaeddin: Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş, Bilim ve Sanat Yayınları, 4.Kısaltılmış Basım, Ankara, 1995, s. 311; **Beaulac**, Stephane: Power of Language in the Making of International Law: The Word "Sovereignty" in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/ Boston, 2004, s. 102.

¹¹ **Beaulac**, Stephen: "The Social Power of Bodin's 'Sovereignty' and International Law": Melbourne Journal of International Law, C.4 (2003), s. 6; **Beaulac**, Power of Language, s. 102.

¹² **Dunning**, s. 85.

¹³ **Abadan**, Yavuz; Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları, AÜSBFY, S. 98-80, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1959, s. 237; **Ağaoğulları/Köker**, s. 15; **Şenel**, s. 311; **Beaulac**, Power of Language, s. 102.

¹⁴ **Abadan**, s. 237.

¹⁵ **Ağaoğulları/Köker**, s. 15.

¹⁶ **Beaulac**, The Social Power, s. 8.

tarihin ve hukukun genel ve evrensel ilkelerini ortaya koymaya çalıştığı “*Methodus ad Facilem Historiarum Cognitionem (Methodus)*”’i, 1578’de 1560’ların ortasında taslak olarak hazırladığı evrensel hukuk hakkındaki “*Juris Universi Distributio*”’yu ve 1568’de de enflasyon ekonomisi üzerine yazdığı “*La Response a M de Malestroit*”’i yayınlamıştır¹⁷.

Yayınları ile Kraliyet Mahkemesinin dikkatini çeken Bodin’e bir dizi kamu görevi verilmiştir¹⁸. Bunlar arasında Normandiya’daki orman imtiyazlarının reformundan sorumlu komisyon üyeliği ve Kral XII. Charles’ın kardeşi Polonya Monarkı Henri’ye gelen elçileri kabul eden delegasyon üyeliği en önemlileridir¹⁹. 1571’de Kralın en küçük kardeşi Alençon Dükü François’in danışmanı olarak atanan Bodin, bu kamusal görevleri sayesinde zaman zaman kendisini de oldukça tehlikeli durumlara düşüren diplomatik entrikaları doğrudan gözlemlene imkanı bulmuştur. Bu entrikalar, Bodin’i sonraki iki yıl boyunca kamu görevinden uzaklaşmaya zorlamıştır²⁰. Bodin, Fransa’da Protestanlar ile Katolikler arasındaki çatışmada monarşiyi destekleyen Politikler Partisinin liderlerinden birisi olan Dük Aleçhon’un hizmetindeyken, Politiklerin dinsel uzlaşma ve hoşgörünün sağlanmasının ancak krallık erkinin güçlendirilmesi ile mümkün olacağı yönündeki görüşleri ile tanışmıştır²¹. 1572 yılında meydana gelen Saint Barthelemy katliamı, Politiklerin dinsel hoşgörü fikrinin haklılığını çok açık bir şekilde ortaya koymuştur²². Gerçekten de 16. yy. Fransız düşünürleri tek devlet içinde çeşitli dinlere hoşgörü gösterilebileceğini öngören ilk düşünürler arasında yer almaktadırlar²³. Bu dönem düşünürlerinin çoğunluğu Katolik olmalarına rağmen, milliyetçi fikirleri ile ön plana çıkmış ve Fransa’da, Hıristiyanlığın bölünmüşlüğüne ortadan kaldırılamayacağı ve hiçbir mezhebin bir diğerine üstünlük sağlayamayacağı gerçeğini kabul etmişlerdi. Bu nedenle bu düşünürlerin temel görüşü, kurtarılabilir ne varsa kurtarmak ve dinsel birlik

¹⁷ **Beaulac**, The Social Power, s. 8; **Beaulac**, Power of Language, s. 102.

¹⁸ **Dunning**, s. 85.

¹⁹ **Beaulac**, Power of Language, s. 103.

²⁰ **Beaulac**, Power of Language, s. 104.

²¹ **Ağaoğulları/Köker**, s. 12; **Şenel**, s. 312.

²² **Salavastru**, Andrei Constantin: “Royalist Rhetoric During The French Wars of Religion: Jean Bodin’s ‘Royale’ Monarchy”: Argumentum, Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric, Vol.17, No.1 (2019), s. 99.

²³ **Halter**, M. Helene: Bodin and Althusius on the Nature of Sovereignty, A Thesis in The Department of Political Science, Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Masters of Arts at Concordia University, Montreal, Quebec, Canada, April, 1995, s. 8; **Salavastru**, s. 99-101.

kaybedilmiş olsa bile Fransız milletini bir arada tutmak olmuştur²⁴. Saint Barthelemy katliamının Fransa'da tetiklediği dinsel iç savaşın ülkenin geleceğini tehlikeye attığını gören Bodin, Fransa'nın bu krizi atlatabilmesinin yolunun siyasetin ahlakileştirilerek bir an önce düzenin kurulması gerektiğini savunmuştur²⁵. Bodin, kralın mutlak erkini egemenlik kavramı ile pekiştirdiği ve en büyük eseri olarak kabul edilen "*Les Six Livres de la Republique (Republique)*"yi işte bu siyasal düşünce iklimi içinde ve toplumsal koşullar altında kaleme almış²⁶ ve Saint Barthelemy katliamından dört yıl sonra, 1576'da yayınlamıştır²⁷. Bu kitap, kraliyet gücünü, barışın ve düzenin sağlanmasındaki en etkili güç olarak gören ve bu nedenle kralın bütün dinsel mezheplerin ve siyasal partilerin üzerinde ulusal birliğin merkezi olmasını isteyen ılımlı düşünürler için entelektüel bir temel oluşturmuş ve aynı görüşü savunan Politikler Partisi'nin Fransa'da kraliyet gücünü yeniden canlandırma programının doğrudan ve kapsamlı bir ifadesi olarak kabul edilmiştir²⁸.

1576'da Laon Kraliyet Savcılığı'na atanan Bodin, aynı zamanda siyasete de girerek Blois'de toplanan Etats Generaux²⁹, ya Varmondois bölgesinin *tiers-etat* (üçüncü tabaka) temsilcisi olarak katılır³⁰. Bodin bu mecliste, burjuvazinin o dönemdeki tutumuna uygun olarak, aristokrasi ve din adamlarına karşı kralın haklarını ve monarşiyi savunmuştur³¹. Ancak, devlet mülkünün dokunulmazlığı yönündeki söylemleri kralın tepkisini çekmiş ve bunun üzerine Bodin, yeniden, Aleçhon Dükü'nün yanına dönmüştür³². Aleçhon Dükü'nün İngiltere kraliçesi Elizabeth ile evlenmek amacıyla 1581'de düzenlediği İngiltere gezisine katılan Bodin, bu gezi boyunca İngiltere'nin siyasal kurum ve gelenekleri üzerine yaptığı gözlemlerin

²⁴ **Dunning**, s. 85 ve 86.

²⁵ **Ağaoğulları/Köker**, s. 12.

²⁶ **Akad**, Mehmet/**Dinçkol**, Bihterin Vural/**Bulut**, Nihat: Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2016, s. 98; **Dunning**, s. 86.

²⁷ **Beaulac**, Power of Language, s. 104.

²⁸ **Halter**, s. 8.

²⁹ Fransız Genel Meclisi. Bu meclis toplumsal zümreler temelinde seçilen temsilcilerden oluşmaktadır. Mecliste birinci zümreyi Aristokratların, ikinci zümreyi din adamlarının, üçüncü zümreyi de halk ve halkın temsilcileri oluşturmaktadır. Ancak, o dönemde halk, bugünkü anlamından farklı olarak, işçiler ve köylüler dışında kalan, soylu olmayan zengin orta tabakayı ifade etmektedir. **Şenel**, s. 312.

³⁰ **Ağaoğulları/Köker**, s. 12.

³¹ **Abadan**, s. 237; **Şenel**, s. 312.

³² **Beaulac**, The Social Power, s. 9.

Republique'de ileri sürdüğü görüşleri doğruladığını görerek Fransa'ya döndüğünde bu eserini Latince'ye çevirerek 1586'da yayınlamıştır³³.

Aleçhon Dükünün 1584 yılında ölmesiyle, Bodin kamu görevinden kalıcı olarak emekliye ayrılmış ve ailesi ile birlikte Laon'a yerleşmiştir. Ancak Bodin'in yaşamının bu döneminin de huzur içinde geçtiği söylene-
mez. Çünkü, III.Henri'nin 1589'da bir suikast sonucu öldürülmesi Fransa'da yeni bir din savaşları döneminin ortaya çıkmasına neden olmuştur³⁴. Bir Protestan olan yeni Kral IV.Henri'nin, Katolik Birliğine karşı çıkarak, Laon dahil Fransa'nın bir bölümünün kontrolünü ele geçirmesi, işini, ailesini, malvarlığını ve dahası kendi yaşamını tehlikeye atmaktan çekinen Bodin'in, meşruluk, itaat ve hoşgörü gibi savunduğu temel ilkelere aykırılık oluşturmaya rağmen, Katolik Birliği ile işbirliği yapmaya zorlamıştır³⁵. 1594'de ortalığın yatışmasıyla birlikte Bodin, Fransa'da düzeni sağlamak adına Protestanlığı bırakıp Katolik olan Kral IV.Henri'nin gözdesi haline gelmiştir³⁶. 1594 ile vebadan öldüğü 1596 yılı arasında Bodin, doğa bilimlerinin ilkeleri üzerine "*Universae Naturae Theatrum*"u ve 1857 yılına kadar yayınlanmayan dinin doğası üzerine "*De Colloquium Heptaplomeres*"i yazmıştır.

II. KURAMSAL ARKAPLAN OLARAK "METHODUS AD FACILEM HISTORiarUM COGNITIONEM"

Bodin'in, egemenlik teorisinin izleri, bu teorinin aslen ele alınıp detaylandırıldığı *Republique'den* önce kaleme aldığı *Methodus Ad Facilem Historiarum Cognitionem'de* bulunabilmektedir³⁷. 1566 yılında yayınlanan bu eserinde Bodin, karşılaştırmalı bir tarih incelemesi yöntemi ile ilahi ve doğal hukukun evrensel ilkelerini tespit etmeye çalışmıştır³⁸. Bodin bu çalışmasının başında, hukuk alanındaki incelemelerde o güne kadar kullanılan yöntemi eleştirmekte, bu yöntem ile ilahi ve doğal hukukun ilkelerine ulaş-

³³ **Beaulac**, The Social Power, s. 9; **Abadan**, s. 237.

³⁴ **Beaulac**, Power of Language, s. 105.

³⁵ **Beaulac**, The Social Power, s. 10; **Ağaoğulları/Köker**, s. 13; **Beaulac**, Power of Language, s. 105.

³⁶ **Beaulac**, The Social Power, s. 10; **Ağaoğulları/Köker**, s. 13.

³⁷ **Korkut**, Levent; "Ulus Devletin Ortaya Çıkışından Günümüze Kadar Kamu Hukukunda Egemenlik Kavramlaştırmaları": İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2(1), Bahar 2015, s. 31, 32; **Smith**, Constance: "Jean Bodin and Comparative Law": Journal of History of Ideas, Vol.25, No.3 (Jul.-Sep., 1964), s. 417.

³⁸ **Engster**, Daniel; "Jean Bodin, Scepticism and Absolute Sovereignty": History of Political Thought, Vol.XVII, No.4, Winter 1996, s. 471.

lamayacağı tezini savunmaktadır³⁹. Dönemin alışagelen hukuk incelemelerinde ön plana çıkan yöntem, Roma Hukukunun bütün zamanlarda ve toplumlarda geçerli olabilecek hukuk ilkelerini içeren yazılı hukuk metni olduğunu varsaymaktı⁴⁰. Fransız hukuk teorisyenleri 16.Yüzyılda bu yöneme itiraz etmişler ve Roma Hukukunun Roma tarihinin kendine özgü gelişiminin bir ürünü olduğunu, bu hukukun Roma devletinin farklı dönemlerinde yapılmış, farklı hüküm ve yasaların bir araya getirilmesi ile meydana geldiğini ileri sürmüşlerdir⁴¹. İlgilerini Roma ve geleneksel hukuka yoğunlaştıran bu yazarlara göre, insan yasalarının, evrensel hukukun ilkeleri ile çok az ilişkisi vardır ve bu yasalar zaman içinde oldukça değişkenlik göstermektedir⁴². Örneğin bu hukukçulardan François Hotman'ın "*Antitribonian*" adlı eserinin üçüncü bölümü, "*Roma Cumhuriyeti Devleti, Justinianus'un Kitaplarından Bile Öğrenilemeyecek Kadar Fransız Devletinden Farklıdır*" başlığını taşımaktadır⁴³. Hotman, bu başlık altında, tarihin sürekli bir değişim içinde olduğunu, siyasal toplulukların da hükümet yapılarına, büyüklüklerine, silahlı güçlerine ve başka bazı özellikleri bakımından da farklı olduğunu ve bu nedenle belli bir toplumun yasalarının bir başka topluma uygulanabilir kabiliyete sahip olmadığını ileri sürmüştür. Bodin de *Methodus*'da hukukun evrensel ilkelerinin Roma Hukuku külliyatından çıkartılamayacağını ileri sürmektedir:

"...(hukukçular) belli bir devletin mevzuatının bir parçası olan Roma Hukuku konusu ile meşgul olmaktadırlar. Bunu ne kadar bilgece yaptıklarını tartışmıyorum. Yine, sanattan daha onurlu ve değerli bir şey tasavvur edilemez. Ben, kısa bir dönem içinde değişikliğe uğramış Roma hükümlerinden evrensel hukuk ilkeleri çıkartma anlamsızlığını dikkate almıyorum. Bu çaba özellikle anlamsızdır..."⁴⁴.

Bodin'e göre, Roma yasalarının çoğunun hükmü değiştirilmiş, kalanları altüst edilmiştir. Dokunulmayan hükümlerin de çoğu eskimiştir. Roma Hukuku olsa olsa, "*belli bir devletin*" hukuku olmaktan başka bir şey değil-

³⁹ **Korkut**, s. 32.

⁴⁰ **Engster**, Scepticism, s. 471.

⁴¹ **Engster**, Daniel: Divine Sovereignty, The Origins of Modern State Power, Northern Illinois University Press, DeKalb, Illinois, 2001, s. 56, 57.

⁴² **Engster**, Scepticism, s. 472; **Smith**, s. 418.

⁴³ **Hotman**, François: Antitribonian ou Discours d'un grand et renommé jurisconsulte de nostre temps. Sur l'estude des loi Broché (Universite de Saint Etienne, 1980)'den aktaran **Engster**, Divine Sovereignty, s. 57.

⁴⁴ **Bodin**, Jean: Method For The Easy Comprehension of History, Translated by Beatrice Reynolds, New York: Columbia University Press, 1945, s. 2.

dir⁴⁵. Bodin'e göre, yalnız Roma Hukukunu inceleyerek evrensel bir hukuk bilimi ortaya koymaya çalışmak anlamsızdır. Yeni bir evrensel hukuk bilimi zorunludur. Hukukçuların "*Roma yasalarından evrensel hukuk ilkeleri çıkarma*"⁴⁶ çabalarını eleştirmesinin ardından Bodin, kendi yöntemini şu şekilde açıklamaktadır;

"...hukuku yaratmanın ve devleti yönetmenin tek yolu bulunduğunu öğreten Platon'u okumaları gerekir; akil adamlar bütün devletlerin, ya da en ünlü devletlerin hukuksal yapılarını bir araya getirmeli ve bunları karşılaştırmalıdır ve bunların en iyi (bölümlerini) derlemelidirler."⁴⁷.

Bodin *Methodus*'da işte tam da bunu yapmayı amaçlamış, bu bağlamda evrensel hukuk tablosuna sadece ampirik bir veri ortaya koymakla kalmamış aynı zamanda farklı devletlerin yasama faaliyetlerinin değerlendirilmesinde normatif bir standart da sağlamıştır⁴⁸. Bodin *Methodus*'da hükümet tiplerini tartıştığı ve en iyi devlet türünün hangisi olduğunu açıkladığı bölümde egemenlik teorisine de ilk adımını atmıştır⁴⁹. Düşünür burada, egemenliğin kaynağının tek olduğunu, tarihin hiçbir döneminde ve hiçbir yerde bölünmüş ya da karma egemenliğin var olmadığını ileri sürmektedir⁵⁰. Egemenliğin nitelikleri hakkında yaptığı bu tespitlere rağmen, Bodin *Methodus*'da düşünsel anlamda *Republique*'deki egemenlik anlayışının oldukça uzağındadır. Bodin, *Methodus*'da egemenliği hala geleneksel anlamıyla, bir yetkiler topluluğu olarak yorumlamaktadır⁵¹.

"Devletin egemenliğinin beş fonksiyonu olduğunu görüyorum. İlk ve en önemli olanı, en önemli devlet memurluklarını (hakimleri) yaratmak ve her birinin görevlerini tanımlamaktır; ikincisi kanunlar ilan etmek veya kaldırmak, üçüncüsü savaş ve barış ilan etmek, dördüncüsü bütün devlet memurlarından (hakimlerden) yapılan son başvuruları kabul etmek, ve son olarak yasanın hafifletici bir neden olarak düzenlemediği durumlarda ölüme veya yaşama karar vermek"⁵².

Bu ifadesinde, Bodin'in, yasama yetkisinin diğer yetkiler gibi egemenliğin bileşenlerinden sadece birisi olarak değerlendirmiş olduğu görülme-

⁴⁵ Engster, Divine Sovereignty, s. 58.

⁴⁶ Engster, Scepticism, s. 473, 474.

⁴⁷ Bodin, Method, s. 2.

⁴⁸ Smith, s. 418.

⁴⁹ Engster, Divine Sovereignty, s. 60.

⁵⁰ Bodin, Method, s. 31-33.

⁵¹ Engster, Scepticism, s. 470; Korkut, s. 32.

⁵² Bodin, Method, s. 172, 173.

tedir. Bunun da ötesinde *Methodus*'da egemenliğin bir bileşeni olan yasama işlevinin bir sınırı vardır;

“...yasalara karar veren kişi yasaların üstünde olmalıdır,” çünkü, yasayı yapan kişi “...bu yasayı iptal edebilir, yeniden gözden geçirebilir, geçersiz kılabilir veya eklemeler yapabilir ya da koşulların gerektirmesi halinde [bu yasanın] mutlak hale gelmesine bile izin verebilir”⁵³.

“Fakat yasa bir kere geçtikten ve herkesin ortak rızası ile onaylandıktan sonra... prens, kendi yaptığı kanunun kapsamı dışında neden tutulsun?”⁵⁴.

“Prensler, kendilerinin yasa ile bağlı olmadıklarını ve bu nedenle sadece yasalara üstün olduklarını değil aynı zamanda onlarla bağlı olmadıklarını hatta bundan daha alçakçası, bütün isteklerinin yasa gücünde olduğunu söylediklerinde, halka karşı aldatmaca kullanmış olurlar”.⁵⁵ Bodin'e göre meşru krallar yasalar ile bağlıdır ve bu yasaları sadece özel durumlarda ve halkın rızası ile değiştirebilirler⁵⁶.

Bodin'in *Methodus*'da egemenliği sınırlı bir yetki olarak ele aldığını gösteren bir diğer saptaması, devletlerin değişiminin nedenlerine ilişkin yaptığı açıklamalarda ortaya çıkmaktadır⁵⁷. Bodin'e göre Tanrı'nın ilahi ve sayısal emirlerine karşı çıkan, halkı ahlaken çökmüş ve tamahkârlığının peşine düşmüş devletlerin değişime uğramaları kaçınılmazdır⁵⁸. Tanrı, hükümet değişikliklerini belli ilahi olaylara ve yıllara göre belirlemektedir. Yöneticiler ne kadar usta ve deneyimli olurlarsa olsunlar, Tanrının bu ilahi ve sayısal emrinin sonuçlarını değiştiremezler. Buna ek olarak “insanların doğası ahlaksızlığın/bozulmuşluğun içine düşmeye elverişlidir”. Bu nedenle, monarşinin tiraniye, aristokrasinin oligarşiye ve demokrasinin de oklokraşiye (avam idaresi) dönüştüğü bir rejim döngüsü vardır⁵⁹. Düşünüre göre, tarih boyunca devletlerin değişiminde iki özel neden bulunmaktadır. İlk neden; insanların kabul ettikleri ve izledikleri politikaların, Tanrının dünyevi işleri yönetmek için kullandığı sayısal düzene uygun olmaması halinde ortaya çıkar⁶⁰. Diğer neden, esas olarak yetki aşımı sonucunda ortaya çıkmaktadır⁶¹. Çünkü, “insanlar her türlü duygularla adaletten başka yöne çevril-

⁵³ Bodin, Method, s. 202, 203.

⁵⁴ Bodin, Method, s. 203.

⁵⁵ Bodin, Method, s. 203.

⁵⁶ Bodin, Method, s. 204.

⁵⁷ Engster, Divine Sovereignty, s. 61.

⁵⁸ Bodin, Method, s. 223-236.

⁵⁹ Bodin, Method, s. 217.

⁶⁰ Bodin, Method, s. 223-236.

⁶¹ Engster, Scepticism, s. 480.

meye almışlardır” ve yöneticiler yetkilerini aşmaya ve uyruklarına zulmetmeye eğilimlidirler⁶². Sonuç olarak, uyruklar genellikle yöneticilerine karşı devrim yapmışlar ya da tahttan indirmesi için yabancı güçleri çağırmışlardır. Bodin bu nedenle, doğal olarak sınırlı hükümetin siyasal yönetimin en üstün şekli olduğunu ileri sürmüştür. Bodin’e göre devletlerin başındaki bu beladan kurtulmanın en uygun yolu, *“kralların kendi yasalarına itaat etmesi”* dir. Dahası bundan *“daha kutsal bir şey de yoktur”*⁶³.

*“Bazı şeyler doğa tarafından asla yıkılmayacakmış gibi şekillendirilirken diğerleri basit bir üfürükle dağılabilecek kadar kötü şekillendirildiğinden- en iyi olanı, bu şeyin, ilk aslına göre tadil edilmesi, en kolay olanı bir dış güçle defedilmesidir; gerçekten de onu, sadece içeriden yıkmak oldukça zordur.”*⁶⁴. Bodin’e göre, sınırlı hükümetler, insanlığın çöküşüne getirdiği sınırlamalar sayesinde düzensizliğe ve değişime karşı korunmaktadır⁶⁵.

Bodin ardından bu tespitini tarihten verdiği örneklerle desteklemektedir; Roma, Atina, Sparta, İtalya’nın şehir devletleri, İsviçre, Almanya, Kelda, Yunanistan, Arabistan, Danimarka, İsveç, İngiltere, İspanya ve diğer ülkelerin hükümetlerinin hepsi sınırsız egemenliği uygulamışlar ve ardi arkası kesilmeyen değişikliklere maruz kalmışlardır. Sadece Fransa kalıcı ve istikrarlı bir barıştan yararlanabilmiştir⁶⁶.

*“Yine de incelediklerimiz arasından açıktır ki hiçbir İmparatorluk Galyalılar kadar sağlam olmamış veya daha az iç savaş yaşamamıştır.”*⁶⁷ Bodin’e göre bu krallığın başarısının sırrı, *“kraliyet yetkisinin son derece sınırlı olması gerçeği”* ne dayanmaktadır⁶⁸.

*“Kral Theopompus’a da atfedildiği gibi Ephor’lara yetki verildiğinde, Prensın yetkisinden ne kadar çoğunu alırsan (ve bu yanlış olmaz), yönetim de gelecek için o kadar adil ve daha istikrarlı olur. Kötü maharetleri ile prensın yetkisini arttıranlar yanılıyorlar çünkü o kişiler krallığı ve kralları yıkmaya çalışıyorlar. Gerçekten de, İmparator Theodosius’un da belirttiği gibi, soylu yetkinin hukuka tabi olması, imparatorluktan daha önemlidir.”*⁶⁹.

⁶² Bodin, Method, s. 217-222.

⁶³ Bodin, Method, s. 217, 218.

⁶⁴ Bodin, Method, s. 217, 220-221.

⁶⁵ Engster, Scepticism, s. 481.

⁶⁶ Bodin, Method, s. 236-267.

⁶⁷ Bodin, Method, s. 267.

⁶⁸ Engster, Scepticism, s. 481.

⁶⁹ Bodin, Method, s. 256.

Bodin'in bu görüşü, kendinden önceki Claude de Seyssel'in ünlü eseri "*la Grand Monarchie de France (1519)*"daki görüşlerle paralellik göstermektedir⁷⁰. 16.Yüzyılın başında Seyssel, anayasa ile Fransız kralının mutlak yetkileri üzerindeki bir dizi sınırlama arasında bağlantı kurmuştur. Seyssel, 1515 yılının baharında yeni kral I.François için yazdıklarında, Fransa'nın siyasal düzeninin başarısını Fransız monarşisi üzerindeki üç sınırlamaya atfetmektedir; adalet, din ve "*police*"⁷¹. Bodin'in Methodus'da yetkileri sınırlanmış kral anlayışında kullandığı dil, Seyssel'den miras kalmıştır. Bodin'in bu noktada ortaya koyduğu yenilik, bu görüşünü alışlageldik şekilde Roma Hukukuna veya gelenek hukukuna değil, evrensel tarihten devşirdiği örnekler üzerine temellendirmek olmuştur⁷².

Bodin daha sonra, *Methodus*'da takip ettiği genel metodolojiye uygun olarak, en iyi yönetim biçimini karşılaştırmalı bir yöntem kullanarak tespit etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle, demokrasiyi, aristokrasiyi ve monarşiyi olumlu ve olumsuz yönlerini sayarak birbirleri ile kıyaslar⁷³. Bodin'e göre, demokrasi belli açılardan birbirinden farklı olan insanların eşitliğine dayandığı için, bu insanlar arasındaki doğal hiyerarşiyi bozmaktadır⁷⁴. "*Emir ve itaat, köleler ve efendiler, zengin ve fakir, iyi ve kötü, güçlü ve zayıf*" arasındaki doğal hiyerarşinin bozulması, toplumu düzensizliğe ve istikrarsızlığa itecektir⁷⁵.

"*Yönetme bilgeliği çok az kişide bulunan doğal bir yetenektir. Pleblerden daha aptal ne olabilir? Daha ölçsüz ne olabilir? İyi insanlara karşı harekete geçtiklerinde daha çılgın ne olabilir? Livy'nin çok doğru bir şekilde söylediği gibi, 'çoğunluğun doğası öyledir ki ya uysalca hizmet eder ya da küstahça yönetir.'*"⁷⁶.

Aristokrasi de benzer şekilde "*tek olanın yönetimi*" ni emreden doğanın ve Tanrının düzenine aykırı bir yönetimdir. Bu nedenle, aristokrasi yönetimlerinde de sürekli bir ayaklanma ve iç savaş görülür. Bu nedenle ilahi ve doğal düzene en uygun yönetim monarşidir⁷⁷.

⁷⁰ **Nicholls**, Sophie: "Sovereignty and Government in Jean Bodin's Six Livres de la Republique (1576)": Journal of the History of Ideas, Vol.80(1), January 2019, s. 56.

⁷¹ **Nicholls**, s. 56.

⁷² **Engster**, Divine Sovereignty, s. 62.

⁷³ **Engster**, Divine Sovereignty, s. 62.

⁷⁴ **Bodin**, Method, s. 268.

⁷⁵ **Bodin**, Method, s. 269.

⁷⁶ **Bodin**, Method, s. 269; **Andrew**, Edward: "Jean Bodin on Sovereignty": Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics and the Arts 2, No.2, (June1, 2011), s. 82.

⁷⁷ **Andrew**, s. 82.

Bodin görüşünü şu şekilde özetlemektedir;

“...şimdi, kraliyet yetkisi doğal, yani doğanın babası, Tanrı tarafından kurulduğu, Magilerin olağanüstü kararı ile seçildiği, Homer, Zenophon, Aristo, Plutarch, Dio, Appolonius, Jerome ve Cyprian tarafından övüldüğü, daha sonra Maecenas ve Agrippa ile yaptığı ciddi tartışmaların ardından Augustus tarafından kurulduğu ve son olarak bütün halkın ya da en şöhretliler olarak bilinenlerin oybirliği ile onaylandığı için ve sağlam bir deneyim olduğu için devletin en iyi şekli hakkında daha fazla ne söylenebilir?”⁷⁸.

Bu nedenle Bodin’in evrensel tarih üzerine karşılaştırmalı çalışması göstermektedir ki, sınırlı monarşi en iyi hükümet şeklidir. Bu yönetim biçimi tarih boyunca ortaya çıkmış en istikrarlı, dayanıklı ve ilahi ve doğal hukukun ilkelerine en uygun yönetim biçimi olmuştur.

III. DEVLET NEDİR?

Siyasal düşünceler tarihindeki dönüm noktaları genel olarak o güne kadar söylenenlerin yerine yeni söylenmiş sözlerden değil, o güne kadar sorulmamış sorulardan oluşmaktadır⁷⁹. Ortaçağ’da Bodin’e kadar “devlet nedir ve nasıl oluşmuştur?” sorusu sorulmamış, bunun yerine “yönetici kimdir ve yetkileri nelerdir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Fakat Bodin, bu soruyu soran ilk düşünür olarak, 16. Yüzyılda, Fransa’da ortaya çıkan yeni durumun ihtiyaç duyduğu yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Bodin’in egemenlik kuramını ortaya koyduğu *Republique*, aile, baba iktidarı, kölelik, vatandaşlık, uyrukluk, yabancılik, anlaşma, yönetim biçimleri, senato, memurlar, mali konular, adalet, devletin doğuşu, gelişimi ve batışı, devrimler ve devrimleri önlemenin yolları gibi konuların yer aldığı altı kitaptan ve bu kitaplarda yer alan toplam kırk üç bölümden oluşmaktadır⁸⁰, Bodin’in bu eserinde ön plana çıkan temel özellik, kullandığı önemli terimleri dikkatlice tanımlamak suretiyle belirsizliği önleme ve bu terimlere

⁷⁸ Bodin, Method, s. 282.

⁷⁹ Tooley, M. J.: Six Books of the Commonwealth, Abridged and Translated by M. J. Tooley, Basil Blackwell, Oxford: <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt> .

⁸⁰ Bodin, Jean: Les Six Livres de la Republique’in (Devlet Üzerine Altı Kitap) Fransızca orijinali için bkz. http://books.google.com.tr/books?id=Bu4TAAAAQAAJ&dq=Les+Six+livres+de+la+R%C3%A9publique&printsec=frontcover&source=bl&ots=GKdKIXacDv&sig=SBi7bd3nEPSSGk47XMnJWcnP3cI&hl=tr&ei=53acSa3DMIO60AXktqTGBQ&sa=X&oi=book_result&resnum=2&ct=result#PPR22,M1; İngilizce metin için bkz.; Six Books of the Commonwealth, Abridged and Translated by M. J. Tooley, Basil Blackwell, Oxford: <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt> .

açıklık kazandırma çabasıdır. *Republique*'yi benzersiz kılan da işte bu tanımlardır.

Bodin, bu kapsamlı çalışmasına, o döneme kadar ilk defa kendisi tarafından sorulan soruya, “*devlet nedir?*” sorusuna cevap vermekle başlamış, ilk olarak devletin ne olduğunu ve onun varlık amacını ortaya koymaya çalışmış, sonrasında da bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan pratik politikaları tartışmıştır.

Bodin'e göre, “*devlet, birçok ailelerin ve onlarla birlikte malik oldukları şeylerin egemen kudret tarafından adaletle yönetilmesidir*”⁸¹, Bodin, kitabına bir tanımla başlamış olmasının gerekçesini de şu şekilde açıklamaktadır; “*... bu şekilde bir tanımla başladık çünkü, her konunun nihai amacı, ona ulaşım araçları yararlı bir şekilde incelenmeden anlaşılmalıdır ve tanım bu amacın ne olduğuna işaret eder*”⁸². Ağaoğulları/Köker, bu tanımı aile, malik olunan eşyanın yönetimi, doğruluk (adalet) ve egemen kudret olmak üzere dört unsurdan meydana geldiğini belirtmektedir⁸³.

A. Doğru Yönetim

Bodin devletin ne olduğu sorusuna, ilk olarak tanımda kullandığı ilk özelliği açıklayarak cevaplamıştır. Bodin'e göre devletin açıklanmasına onun çete ve haydut topluluklarından farkını ortaya koyarak başlamak gerekmektedir;

*“İlk başta doğru yönetim ifadesini, devleti hırsızlar veya korsanlar çetesinden ayırmak için kullandık. Bunlarla hiçbir münasebete, ticarete ya da anlaşmaya girilmemelidir.”*⁸⁴.

Bodin, devletin bu tip topluluklardan ayrı tutulmasının önemi şu sözleri ile vurgulamaktadır;

*“Doğru yönetilen bir devlette, onurun vaat edildiği, barışın konu edildiği, savaşın ilan edildiği saldırı ya da savunma ittifaklarının kurulduğu, sınırların belirlendiği, prenslerle egemen lordlar arasındaki ihtilafların hakeme sunulduğu herhangi bir anlaşmaya, mutlak bir zorunluluk baskısı olmadığı sürece, çete liderlerinin ve çete üyelerinin dahil edilmemelerine dikkat edilmelidir.”*⁸⁵ ... “*Yasa, her zaman, hırsızları ve korsanları, savaşta meşru*

⁸¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>; Şenel, s. 313; Ağaoğulları/Köker, s. 18.

⁸² Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁸³ Ağaoğulları/Köker, s. 18.

⁸⁴ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁸⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

düşman olarak tanımlananlardan ayırır; çünkü bunlar (meşru düşmanlar), eşkıyaların ve korsanların yıkmaya çalıştığı, adalet ilkesi üzerine kurulu bazı devletlerin mensuplarıdır.”⁸⁶

Bodin’e göre, bu tip yasa dışı oluşumlar, güce ve zora dayalı bir iktidar kurabilir⁸⁷. Ancak bunların devlet olarak addedilebilmeleri mümkün değildir. Çünkü eşkıya çetelerinin iktidarını bir devletten ayıran en önemli fark, devletlerin adalet ilkesini içeren doğru yönetime sahip olmasıdır⁸⁸.

“... Bu tip birliktelikler, bir toplumun gerçek emaresinden yoksundurlar; doğanın kanunlarına uygun doğru yönetim. Eskilerin bir devleti, iyi ve mutlu bir yaşam için bir araya gelmiş insanlar topluluğu olarak tanımlamasının nedeni budur. Bununla birlikte, bu tanım bir taraftan yetersiz kalırken, bir taraftan da emarenin ötesine geçmektedir. Bu tanım, bir devletin üç temel ilkesini ihmal etmektedir, aile, egemen erk ve ortak ilgi; onların anladığı gibi “mutluluk” kelimesi gerekli değildir. ...”⁸⁹

Bodin, devletin doğru yönetilmesi gerekliliğinin önemini vurgulamakla birlikte, bir uyarı kabilinden bu yol takip edilse bile sonucun her zaman olumlu olmayabileceğini de belirtmektedir⁹⁰.

“Doğru yönetilen bir devlet, fakirlik içine düşmüş, dostları tarafından terk edilmiş, düşmanları tarafından kuşatılmış ve her türlü felaket tarafından tüketilmiş olabilir. Çiçero bunun Provence’de Marsilya şehrine olduğunu görmesine rağmen, hala bu şehrin dünyadaki istisnasız en doğru ve en medeni şehir olduğunu düşünmüştür. Aynı şekilde, hali vakti yerinde, varlıklı, yoğun nüfuslu, müttefiklerinin saygı duyduğu, düşmanlarının korktuğu, savaşta yenilemez, zapt edilemez, muhteşem binalarla donatılmış ve büyük bir üne sahip devletin, bütün kötülükleri bıraksa ve kötü alışkanlıklardan vazgeçse bile doğru yönetildiği kabul edilmelidir.”⁹¹

O halde, Bodin’in tasarladığı devletin en önemli özelliklerinden birisi, hukuk ve ahlak ile nitelik kazanan bir meşruluk temeline sahip olmasıdır⁹². Bodin’e göre iyi yönetime sahip bir devletin, yurttaşlarının “mutluluğunu” sağlamanın ötesine geçen, daha yüce bazı amaçları vardır⁹³;

⁸⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁸⁷ Torun, Yıldırım; Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet, Orion Kitabevi, 2011, s. 114.

⁸⁸ Torun, s. 115; Ağaoğulları/Köker, s. 18.

⁸⁹ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁹⁰ Koç, s. 336.

⁹¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁹² Dunning, s. 89 ve 90; Parker, s. 258.

⁹³ Torun, s. 114, 115; Koç, s. 336.

“Bu nedenle biz “mutluluk” kelimesine tanımımızın asli bir kavramı olarak yer vermiyoruz. Biz, çabamızda iyi yönetilen bir devletin gerçek görüntüsüne ulaşmak, ya da en azından yakınlaşmayı amaçlıyoruz.”⁹⁴ ...“Gerçek mutluluğun koşulları bireyler ve devlet için tek ve aynıdır. Bilge insanların belirlediği gibi, genel olarak devletin ve özel olarak her bir uyruğunun en yüksek iyiliği, akılcı ve düşünceli erdemlerde yatmaktadır.”⁹⁵.

Bodin'e göre devletin yegane amacı, yurttaşlarının maddi gereksinimlerini karşılamak olmamalıdır⁹⁶. Bodin'e göre bütün devletlerin en önemli amacı dinde, adalette, cesaretle, onurda ve erdemde gelişmektir⁹⁷. Bu nedenle, devletin yönetiminin, yurttaşlarının ruhlarını da tatmin edecek şekilde “en yüce olana” yöneltmesi gerekir⁹⁸.

“... Bununla birlikte bilge adam, adaletin ve doğruluğun ölçüsü olduğu ve bilgeliği ile tanınmış kişiler bireyin amacı ile devletin amacının tek olduğunu her zaman kabul ettiği için, iyi adam- iyi vatandaş ayrımı olmasızın, tefekkürün, devletin hükümetinin yöneltmesi gereken amaç ve iynin şekli olduğuna hükmetmek zorundayız.”⁹⁹ ...“vücudun iyiliği, iyi orantılı organların sağlığından, gücünden, zindeliğinden ve güzelliğinden gelir.”¹⁰⁰.

Bodin bu tespitinden sonra bakışını mikro evrenden makro evrene çevirerek, yürüttüğü bu mantığı devlete uyarlamaktadır. Buna göre, bir devletin, üzerinde yaşayan insanları besleyebilecek ve barındırabilecek kadar verimli ve geniş bir toprağa, uygun bir iklime ve su kaynaklarına, düşman saldırılarına karşı savunulabilecek bir coğrafi yapıya sahip olması gerekir. Bodin'e göre bu sayılanlar bütün devletlerin göz önünde bulunduracağı öncelikli konulardır¹⁰¹. Ancak Bodin'e göre “...bir kere bu gereksinimler temin edildikten sonra, devletler faydalı ve gerekli bulduklarını değil, sadece güzel ve gereksiz şeyleri de güvence altına almak isterler.”¹⁰² ...“ancak nasıl ki çocukların büyüyüp eğitilebilecek yeterliliğe gelinceye kadar eğitilmesi düşünülmezse, devletler de, kendilerini, gerekli olduğunu düşündükleri şey-

⁹⁴ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁹⁵ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

⁹⁶ **Koç**, s. 337; **Salavastru**, s. 101.

⁹⁷ **Parker**, s. 258.

⁹⁸ **Ağaoğulları/Köker**, s. 19.

⁹⁹ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁰⁰ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁰¹ **Parker**, s. 259.

¹⁰² **Bodin**, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

lerle fazlasıyla donatmadan, ahlaki ve zihinsel maharetlerle ve bundan daha fazla felsefe ile ilgilenmezler.”¹⁰³ ...“Bununla birlikte, ihtiyaçları ve rahat bir yaşam, güvenlik ve huzur kendisine sağlanmış, iyi niyetli bir adam, değersiz arkadaşlıklardan vazgeçer ve bilge ve erdemli adamlar topluluğu arar. Ruhunu, rahatsız edici arzu ve ihtiraslardan arındırınca ilgisini emsallerini gözlemlemeye ve yaşın ve mizacın kendileri arasında meydana getirdiği farklılık ile, bazılarının yüceliğinin ve diğerlerinin başarısızlığının ve devletlerdeki değişimin sebepleri ile ilgilenmeye vermekte özgür hale gelir.”¹⁰⁴.

Bodin’in tarif ettiği bu kişi artık, içinde yaşadığı maddi dünyadan, ahenk içinde hareket eden evreni kavrayabileceği manevi dünyaya doğru yol almaya başlayacaktır¹⁰⁵.

*“Fakat (bu kişi), sonsuz olan özü her daim anlaşılmasız kalması gereken Tanrının büyüklüğü, gücü, hikmeti ve iyiliği için orada durmalıdır. Bilge ve düşünceli bir adam, bu tip bir gelişme sayesinde sonsuz ve ebedi Tanrı kavramına ulaşır ve böylece insanlığın gerçek mutluluğuna erişir.”*¹⁰⁶.

Bodin’e göre bu tip vatandaşlara sahip devletlerin, geniş topraklara sahip olmasalar ve zengin de olmasalar, bilge ve mutlu kabul edilmeleri gerekir. Ancak hemen ardından Bodin, asli işlevlerini aksatan devletlere bir uyarıda bulunmaktadır;

*“Bununla birlikte, adaletin sağlanması, uyrukların savunulması, geçim için gerekli şeylerin tedariki gibi olağan faaliyetleri belli bir zaman için ya da büsbütün ihmal eden “iyi yönetilmeyen” bir devlet, ruhu tefekküre daldığı için yemeyi ve içmeyi unutan bir adamın yaşayacağı kadar uzun yaşamayı umabilir. Aynı ilkeler doğru yönetilen devlet için de geçerlidir....”*¹⁰⁷.

Bodin kitabının bu bölümünü “doğru yönetim” ile ilgili yaptığı tanım ve açıklamaların yöneldiği amacı açıklayarak bitirmektedir; “Bu nedenle, devleti incelerken tarif ettiğimiz mutluluğu gerçekleştirebilecek mümkün olan en yakın noktaya gelebilen ve öne sürdüğümüz tanıma uyan araçları denemek ve bulmak zorundayız.”¹⁰⁸.

Ağaoğulları/Köker’e göre, Bodin’in “doğru yönetim” ilkesinin iki sonucu vardır. Bunlardan ilki, hukuk ve ahlak ile kavranan siyasal alan anla-

¹⁰³ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁰⁴ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁰⁵ Parker, s. 259.

¹⁰⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁰⁷ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁰⁸ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

yıdır¹⁰⁹. İkincisi de insanların hem ahlaki hem de siyasal yaşamlarının belirleyicisinin, doğanın (Tanrının) temel yasaları olduğudur. Yazarlara göre, Bodin, bir taraftan devletin oluşumunda Tanrısal olana yer vermeyerek laik (ya da en azından dünyevi) bir siyasal düzen anlayışına vurgu yaparken, bir taraftan da devletin yüce amacını Tanrısal bir niteliğe büründürerek ve sadece bu amaçlara yönelmiş bir devleti “doğru yönetim”e sahip bir devlet olarak tanımlayarak bir çelişkiye de kapı aralamıştır¹¹⁰.

B. Ailelerin Yönetimi

Bodin'in devletin doğasına ilişkin incelemesinde merkezi kavramın yurttaş değil aile(ler) olduğu ilk bakışta çok açık bir şekilde görülmektedir¹¹¹. Bodin'in, “*Republique'de* aileler ile ilgili bölümün hemen başında yer verdiği aile tanımı, devlet için verdiği tanımı açıkça yansıtmaktadır; “*Aile, aile reisine itaatle yükümlü bir grup insanın...adil bir şekilde yönetilmesi-dir*”¹¹² Bodin aileyi tanımlayarak devletin tanımının önemli bir unsurunu da verdiğini ileri sürmüştür. “*Devlet tanımımızın ikinci bölümü, aile ile ilgilidir çünkü aile devletin sadece gerçek kaynağı ve kökeni değil, aynı zamanda esas bileşenidir.*”¹¹³. Bodin, devlet ile aile arasında kurmaya çalıştığı benzerliği bir sonraki cümlesinde daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır; “*İyi yönetilen aile, devletin gerçek suretidir ve ailedeki erk, egemen erke benzer. Ayrıca evin doğru yönetimi, devlet yönetiminin gerçek modelidir.*”¹¹⁴. Bodin'e göre “*Her bir organ kendi işlevini tam olarak yerine getirdiğinde tüm vücudun sağlık olması gibi, aileler de iyi düzenlendiğinde devlette de her şey iyi olacaktır*”¹¹⁵. Bodin burada yine, bütünü iyiliğinin sağlanması için parçaların önemini vurgulamaktadır¹¹⁶. Bodin'e göre, iyi düzenlenmiş bir devlet ancak ailelerin iyi düzenlenmiş olması halinde var olabilir¹¹⁷.

¹⁰⁹ **Torun**, s. 115.

¹¹⁰ **Ağaoğulları/Köker**, s. 19.

¹¹¹ **Becker**, Anna: “Jean Bodin on Oeconomics and Politics”: History of European Ideas, Published Online: 9.May 2013, s. 4: <http://dx.doi.org/10.1080/01916599.2013.796163>; **Ross**, Eva J.: “The Social Theory of Jean Bodin”: The American Catholic Sociological Review, Vol.7, No.4 (Dec., 1946), s. 268.

¹¹² **Bodin**, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹¹³ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹¹⁴ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>; **Ağaoğulları/Köker**, s. 20.

¹¹⁵ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>; **Ağaoğulları/Köker**, s. 20.

¹¹⁶ **Becker**, s. 13.

¹¹⁷ **Becker**, s. 13; **Ağaoğulları/Köker**, s. 20.

Bodin, bu noktada Xenophon ve Aristoteles'e yönelik oldukça ilginç bir eleştiriye yer vermiştir.

*“Ben aile yönetiminden, aile işlerinin, aile reisinin kendisine bağımlı kişiler üzerinde sahip olduğu erk ve onlardan kendisine beklenen itaat ile birlikte doğru yönetimi gibi Aristotele'in ve Xenophon'un göz ardı ettiği şeyleri anlıyorum.”*¹¹⁸.

Aslında bu haksız bir eleştiridir zira aile yönetimi, Aristoteles'in siyaset teorisinin de merkezi kavramlarından birisidir¹¹⁹. Daha yakından bakıldığında Bodin'in Aristoteles'e yönelttiği eleştirinin temelinde Aristoteles'in aile yönetimine ilişkin getirdiği çok boyutlu yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Aristoteles, *“Politika”* adlı kitabında, aile yönetimini ikiye ayırmaktadır: özgür olmayanlar üzerindeki yönetim, yani efendinin köleyi yönetmesi ve özgür olanlar üzerindeki yönetim, yani aile babasının baba olarak çocuklarını ve koca olarak karısını yönetmesi¹²⁰. Aristoteles gibi devletin temeli olarak bireyi değil de aileyi gören Bodin, kocanın karısı, babanın çocukları ve efendinin de köleleri üzerindeki otoritesine dayanan aileyi, doğal bir topluluk olarak görmektedir¹²¹. Bu bakış açısından hareketle Bodin, devlet ile aile arasında bir benzerlik kurma çabası içine girmekte ve babanın aile içindeki yeri ile kralın devlet içindeki yerini özdeşleştirmektedir¹²². Bodin'e göre devlet büyük bir ailedir ve kral da bu ailenin üyeleri yani uyruklar üzerinde mutlak egemenliğe sahip olan baba konumundadır.¹²³ Bodin'in aile-devlet ilişkisine yönelik açıklamalarının dayanağını Roma Hukukundaki *“pater familias”* oluşturmaktadır.¹²⁴ Roma Hukukuna göre, hanesi üzerinde tam yetki sahibi, özgür yurttaşlar *“pater familias”* tır. *Pater familias*, bakmakla yükümlü olduğu aile üyeleri üzerinde, onların yaşamları hakkında tasarrufta bulunabilme noktasına kadar ulaşan, mutlak bir iktidara sahiptir ve aile reisi bu yetkisini Tanrıdan almaktadır¹²⁵. Fakat Aristoteles, aile baba-

¹¹⁸ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt> ; **Becker**, s. 13.

¹¹⁹ **Dunning**, s. 89; **Becker**, s. 14.

¹²⁰ **Aristoteles**, Politika (Çev. Mete Tunçay), Kitap 1, Bölüm 5, Remzi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 13.

¹²¹ **Dunning**, s. 89.

¹²² **Akad**, Mehmet: “Machievell-Bodin ve Hobbes'da Monarşi Anlayışı”: İÜHFİM, C.40 (1974), S. 1-4, s. 566; **Ağaoğulları/Köker**, s. 20, 21.

¹²³ **Akad**, s. 566; **Şenel**, s. 314.

¹²⁴ **Dunning**, s. 90; **Saygılı**, Abrurrahman: “Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış”: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.63(1), 2014, s. 188.

¹²⁵ **Bodin**, Six Books, I, Chapter 3, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt> ; **Saygılı**, s. 188.

sının çocuklar üzerindeki yönetimi ile karısı üzerindeki yönetimini çok kesin çizgilerle birbirinden ayırmaktadır.

“...*pater familias*, karısını ve çocuklarını özgür insanlar olarak yönetir fakat aynı yönetim (*imperium*) şeklinde değil: çocuklar monarşik şekilde yönetilirken, karısı anayasal (*civiliter*) şekilde (yönetilir).”¹²⁶. Bu nedenle Aristoteles’e göre aile bir bütün olarak krallık gibi yönetilirken, yönetim aile içinde çok boyutlu bir hal almaktadır. Aristoteles’e göre bu durum farklı yönetim şekillerinin aile vasıtasıyla açıklanabilmesini ifade etmektedir¹²⁷.

Bodin’e göre, Aristoteles’in ve Xenophon’un gösterdiği eksiklik, *pater familias*’ın karısı üzerindeki yönetimi ile çocukları ve hizmetçileri üzerindeki yönetiminin farklı tanımlanmış olmasıdır¹²⁸. Bodin’in tek kaynaktan türeyen mutlak erk anlayışına dayalı devlet teorisine göre, bir aile, mantık olarak, sadece tek ve bölünmez bir erkten ibaret olmalıdır (*summa potestas*)¹²⁹. Bu erkin ilkesi, karı-koca arasındaki ilişkide ifadesini bulur; “*kocanın karısı üzerindeki erki... bütün insan toplumlarının kaynağı ve kökenidir...*”¹³⁰. Kocanın karısı üzerinde kullanabileceği erk, zaten egemenliğin yapısını da içinde barındırmaktadır; *pater familias*’ın bir koca olarak yönetimini zayıflatmak, egemenliğin kendisini zayıflatacak ve bölecektir. Bu nedenle Bodin’e göre kadınsız bir aile mükemmel olamaz. İyi düzenlenmiş ve istikrarlı bir devletin sürdürülebilmesi için kadının çok önemli bir rolü vardır¹³¹.

Bodin’e göre, aile reisinin yetkilerinin doğallığı konusunda hiçbir şüphe bulunmamaktadır¹³². Buna ek olarak Bodin, ailenin ekonomik boyutundan çok ahlaki ve siyasal önemine vurgu yapmış ve ailenin bu yönünü göz ardı ettiği için Aristoteles’i eleştirmiştir¹³³. Bodin’e göre, aile kurumunun öneminin temelinde, maddi ihtiyaçların karşılanması değil, babanın ortak aile yaşamının biçimlendirilmesinde gördüğü işlev yatmaktadır. Nasıl ki baba bu işlevi ile bakmakla yükümlü olduğu kişileri ahlaki olarak yüceltmekte ise, devletin de temel işlevi uyruklarını “doğru” yaşama yöneltmek olmalıdır¹³⁴.

¹²⁶ Aktaran: Becker, s. 14.

¹²⁷ Becker, s. 14.

¹²⁸ Bodin, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹²⁹ Becker, s. 15.

¹³⁰ Bodin, Six Books, I, Chapter 3, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt> ; Becker, s. 14.

¹³¹ Aktaran: Becker, s. 14.

¹³² Ağaoğulları/Köker, s. 20.

¹³³ Dunning, s. 89.

¹³⁴ Ağaoğulları/Köker, s. 19.

Bodin, aile ile devlet arasında kurduğu benzerliğin ilk boyutu olan yönetenin, yönetilene karşı sorumluluğunu da bu şekilde ortaya koymaktadır. Bu benzerliğin ikinci boyutunu da yönetilenlerin yönetene karşı taşıdığı sorumluluktur. Bodin'e göre bu konudaki temel kavram "itaat" tir¹³⁵. Bodin'e göre, en iyi yurttaş egemene her koşulda itaat eden yurttaştır¹³⁶. Çünkü, nasıl ki aile içindeki bireyler babaya itaat etmediklerinde aile yıkılacaksa, uyrukların egemen güce itaat etmemesi halinde de devlet yıkılacaktır¹³⁷.

*"Bütün iyi düzenlenmiş devletlerde Tanrının ve doğanın yasalarına göre çocuklarının yaşamı ve ölümü üzerinde kendilerine ait olan yetki, ebeveyne iade edilmelidir. Geleneklerin en eskisi olan bu (durum), eski zamanlarda Persliler ve genel olarak Asya halkları, Romalılar ve Keltler tarafından uygulanmış; İspanyol işgaline kadar Yeni Dünya genelinde de kabul edilmiştir. Eğer bu yetki iade edilmezse, iyi ahlakın, onurun, erdemın veya devletlerin eski görkeminin geri getirilmesi için hiçbir umut yoktur."*¹³⁸.

Bodin'e göre, insanın fesatçı ve isyankar duygularını düzeltmesi için ihtiyaç duyduğu tek şey disiplin ve itaattir. İyi vatandaş olmak için itaat, çocukluktan itibaren aile içinde öğrenilir. Bu nedenle, Bodin babanın otoritesinin sadece muhafaza edilmesini değil aynı zamanda bu otoritenin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yaşamı ve ölümü üzerinde söz sahibi olacak kadar güçlendirilmesini istemektedir¹³⁹.

*"Bir baba çocuklarını, özellikle Tanrı korkusuyla eğitmek ve bilgilendirmekle, yükümlüdür. ...Eski dönemlerde bundan ortaya çıkan en önemli fayda çocukların doğru bir şekilde yetiştirilmesidir. Mahkemeler, çocukların ne anne babasına karşı gösterdikleri hürmetsizliği, itaatsizliği ve saygısızlığı, ne de mutsuz anne babalarının ortaya çıkarmaya göze alamadıkları ve cezalandırmaya güçlerinin yetmediği, yasa tarafından cezalandırılabilir nitelikte ağır suçlar olduğunu belirtmeye bile gerek olmayan müsriflik, ayyaşlık, zina ve kumar gibi disiplinsizliklerin gençleri teşvik ettiği kötülükleri dikkate almaktadır. Anne babasına az saygı duyan ve Tanrının gazabından daha az korkan çocuklar, zaten çoğunlukla sabıkalılar tarafından işgal edilmiş olan memurlukların otoritesine de kolaylıkla meydan okumaktadırlar. Bu nedenle, kendisinin temelini oluşturan aileler kötü düzenlenmiş olan bir devletin gelişmesi mümkün değildir."*¹⁴⁰.

¹³⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹³⁶ Ağaoğulları/Köker, s. 21.

¹³⁷ Akad, s. 566.

¹³⁸ Bodin, Six Books, I, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹³⁹ Parker, s. 273.

¹⁴⁰ Bodin, Six Books, I, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

Bodin'in aileyi ve aile içinde babanın otoritesini bu kadar önemse-
sinin temel nedeni, bu kurumun Bodin'in tasarladığı devlet yapısı açısından
taşıdığı işte bu siyasal önemdir¹⁴¹. Bununla birlikte Bodin, itaat ve aileden
devlete geçiş sürecinin temelleri konusunda açık cevaplar vermemektedir.
Bu nedenle Ağaoğulları/Köker, Bodin'in esas sorununun devletin kökenin-
den ziyade, devletin kökü, yani egemenlik olduğunu ileri sürmektedir¹⁴².

C. Ortak Şeylerin Yönetimi

Bodin'in “devlet nedir?” sorusuna verdiği yanıtın bir diğer unsuru,
ortak şeylerin yönetimidir. Bodin bu unsuru şu cümleler ile açıklamaktadır;

*“Fakat, egemenlikten başka, kamu mülkü, kamu hazinesi, bütün topluluk
tarafından kullanılan binalar, yollar, duvarlar, kiliseler ve pazarlar gibi
ortak bir şekilde sahip olunan şeylerin yanı sıra, ortak bir şekilde payla-
şılan ya da kamu ile ilgili geleneklerin, yasaların, göreneklerin, mahke-
melerin, cezaların ve ödüllerin de olması gerekir.”*¹⁴³.

Bodin'e göre ortak çıkarın olmadığı yerde devlet de olmaz¹⁴⁴. Bu
açıdan bakıldığında Bodin'in, devleti, aynı zamanda ortak çıkarların da
korunduğu bir olgu olarak tasarladığı ortaya çıkmaktadır. Ancak Bodin'e
göre bu ortaklığın da bir sınırı bulunmaktadır.

*“Bununla birlikte, Platon'un Devlet kitabında savunduğu hali ile kadınlar
ve çocuklar da dahil her şeyin ortak olması istenen bir şey değildir.
Platon'un niyeti, “benim” ve “senin” kelimelerini şehirden defetmekti,
çünkü bu kelimelerin devletlerin başına gelen bütün felaketlerin ve aksi-
liklerin nedeni olduğunu düşünmüştü. Eğer bu başarılabilirse, bir devlete
özgü emarenin yok olacağını unutmamıştı.”*¹⁴⁵.

Bodin burada, “ortak şeylerin yönetimi”nin devletin varlığını gösteren,
devlete özgü önemli bir unsur olduğunu tekraren vurgulamaktadır. Platon'un
kendinden sonraki çağlarda totaliter rejimlere ilham kaynağı oluşturan devlet
tasarımına karşı çıkan Bodin, ortak şeylerin dışında kişilere, özellikle aile-
lere, ait özel şeylerin de bulunması gerekliliğini vurgulamaktadır¹⁴⁶.

*“Eğer kendisinden ayırt edebileceğimiz özel bir şey olmazsa, tam anla-
mıyla hiçbir şeyi kamusal olarak addedemeyiz. Özel olarak sahiplenilen*

¹⁴¹ Akad, s. 566; Becker, s. 5.

¹⁴² Ağaoğulları/Köker, s. 22.

¹⁴³ Bodin, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt> ;
Ağaoğulları/Köker, s. 24, 25.

¹⁴⁴ Bodin, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁴⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁴⁶ Akad, s. 566.

şeyler olmadığı sürece hiçbir şey ortak bir şekilde paylaşılmış sayılamaz. Eğer bütün vatandaşlar kral olsaydı, kral diye bir şey olmazdı.”¹⁴⁷.

“...Bu nedenle devletlere Tanrı tarafından, kamu yararı için gerekli olanları kamuya, birey için uygun olanları bireye teslim etmesi gerektiğinin buyrulduğunu görüyoruz....Hiç kimsenin herkese ortak olan şeylere karşı güçlü bir duygusal yakınlık hissetmediği herkesçe bilinen bir şeydir. Ortak mülkiyet, beraberinde her türlü kavga ve uzlaşmazlığı getirir. İnsanların ve mülkiyetin ortak sahipliğinin daha fazla yarar sağlayacağını düşünenler, kendilerini kandırmaktadırlar çünkü, her yerde görüldüğü gibi, birisi ilgilendiğinde ondan özel bir çıkar sağlayabileceğinin hesabını yapmadığı sürece kamu mülkiyeti alışlageldiği gibi ihmal edilmektedir. Evin iyi düzenlenmesi, eşyaların, kadınların, çocukların ve kölelerin, bir aileden diğerine ve her bir kişiye ait olanın herkese ait olandan ya da diğer bir ifade ile kamu yararına ait olandan ayrılmasını ve ayrımını gerektirir.”¹⁴⁸.

Bodin’in devletin tanımda yer alan bir unsurda yaptığı kamusal olan-özel olan ayrımının bu teori bakımından bazı mantıksal sonuçları da bulunmaktadır. Bu sonuçlardan ilki, Bodin’in devletin müdahale alanı dışına ittiği aileye ait özel mülkiyeti, doğal bir olgu olarak kabul ettiği yönündeki sonuçtur. Bunun beraberinde getirdiği bir diğer sonuç da, Bodin’in, insanlar arasındaki iktisadi eşitsizliği doğanın bir gereği olarak kabul etmiş olmasıdır. Bu nedenle, devletin, ailelerin özel mülklerine ve yaşamlarına müdahale etmeye ve bu yaşam alanına ait olup kamuyu ilgilendirmeyen şeyleri yönetmeye yetkisi bulunmamaktadır¹⁴⁹. Bodin’in teorisinin ortaya koyduğu bu mantıksal sonuç, kendisinden sonra tarih sahnesine çıkacak ve burjuva sınıfının ekonomik çıkarları doğrultusunda kurgulanacak olan kapitalist devlet modelinin habercisi niteliğindedir¹⁵⁰.

IV. EGEMENLİK NEDİR?

Bodin’in devlete ilişkin verdiği tanımın dördüncü unsuru “egemenlik”-tir. Egemenlik ilkesi, Bodin’in devlet ve siyaset felsefesinin sıklet merkezini oluşturan bir ilkedir¹⁵¹. Egemenlik, Bodin ile öylesine özdeşleşmiştir ki bu ilkenin tarihinin Bodin ile başladığı genel bir kabul haline gelmiştir¹⁵². Bu

¹⁴⁷ Bodin, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁴⁸ Bodin, Six Books, I, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁴⁹ Ağaoğulları/Köker, s. 25.

¹⁵⁰ Ağaoğulları/Köker, s. 26.

¹⁵¹ Bkz. Ağaoğulları/Köker, s. 26.

¹⁵² Shepard, Max, Adams; “Sovereignty at Crossroads: A Study of Bodin”; Political Science Quarterly, Vol.45, No.4, 1930, s. 585; Turan, s. 216.

tespitle, “egemenlik” kavramının Bodin tarafından icat edildiği değil, bu kavramın hukuksal ve siyasal niteliğinin ilk olarak sistematik bir şekilde Bodin tarafından ele alındığı kastedilmektedir¹⁵³. Bodin, “egemenlik” kavramına ilişkin getirdiği tanım ve bu kavrama yüklediği anlam ile modern devlet kuramının öncülerinden birisi olarak kabul edilmektedir¹⁵⁴. Bu önemi nedeniyle Bodin, modern devletin tarihsel gelişim çizgisinde Machiavelli ile başlayıp Hobbes’a uzanan tarihsel sürecin ortasında yer almaktadır¹⁵⁵. Buna rağmen Bodin, “(kendisinden) sıkça alıntı yapılan ama nadiren okunan” bir kişidir¹⁵⁶.

Bodin’in egemenlik anlayışının belirlenmesinde, düşünürün bu kavramı eserinde hangi bağlamda ve nasıl kullandığının belirlenmesi önem taşımaktadır¹⁵⁷. Beaulac’a göre bu metot, düşünürün, bu kavramın toplumun ortak bilincinin şekillendirilmesinde oynamasını istediği işlevin tespit edilmesi imkanını da verecektir¹⁵⁸.

Bodin, kurguladığı sistem bütünüünün temelini oluşturan egemenliğin¹⁵⁹, devlete ait bir yetki ve siyasetin önkoşullarından birisi olduğunu hatırlatmakla başlar¹⁶⁰. Yaşadığı dönemdeki yazarların çoğu gibi Bodin de, sadece meşru hükümetin güçlü olabileceğini ileri sürmüş ve hükümetin eylemlerinin her zaman, adalet ve akıl ile belirlenmiş belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁶¹. Bununla birlikte, Bodin, bu görüşlerin egemen gücün anlaşılmasında yeterli olmadığını fark ederek, gücün kayna-

¹⁵³ **Beaulac**, The Social Power, s. 6; **Beaulac**, Power of Language, s. 101; **Merriam, Jr, C. E.**: History of Sovereignty since Rousseau, Batoche Books, Kitchener, Ontario, Canada, 2001, s. 7; **Krasner**, D. Stephen: “Sovereignty”: Foreign Policy, January/February (2001), s. 21; **Jeenger**, Kailash: “Genesis of the Concept of Sovereignty: A Historical Survey”: Elixir International Law, Vol.52(2012), 11470, 11471; **Koçak**, s. 80.

¹⁵⁴ **Nagan**, Winston P./**Haddad**, Aitza M.: “Sovereignty in Theory and Practice”: San Diego Internatioinal Law Journal, Vol.13(2012), s. 438; **Lloyd**, s. 356 ve 357.

¹⁵⁵ **Akad**, s. 553; **Şenel**, s. 302.

¹⁵⁶ **Beaulac**, The Social Power, s. 7; **Beaulac**, The Power of Language, s. 101.

¹⁵⁷ Bodin’in egemenlik tanımının Fransızca, Yunanca, Latince, İtalyanca ve İbranicedeki anlamları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. **Keohane**, Oisin: “Bodin on Sovereignty: Taking Exception to Translation?”: Paragraph, Vol.38, No.2(2015).

¹⁵⁸ **Beaulac**, The Social Power, s. 10.

¹⁵⁹ **Jeenger**, s. 11471.

¹⁶⁰ **De Benoist**, Alain: “What is Sovereignty” Translated by Julia Kostova from “Qu’est-ce que la souveraineté?”: Éléments, No. 96 (November 1999). [http://www2.congreso.gob.pe/sicr/cendocbib/con2_uibd.nsf/A20317BBCECF9E1E0525770A00586F60/\\$FILE/wh at.pdf](http://www2.congreso.gob.pe/sicr/cendocbib/con2_uibd.nsf/A20317BBCECF9E1E0525770A00586F60/$FILE/wh at.pdf), s. 101.

¹⁶¹ **Akad**, s. 567.

ğının hukukta yattığını ve hukuku yapmak ve yürürlükten kaldırmak yetkisinin de sadece egemene ait olduğunu ileri sürmüştür¹⁶².

Bodin'ın *Republique'de*, egemenlik teorisinde dikkat çeken özellik, *Methodus'da* bu kavram için verdiği tanımda radikal bir şekilde değişiklik yaparak, kavramı yeniden tanımlamış olmasıdır¹⁶³. *Methodus'daki* egemenliğin tanımının tarihten basit bir şekilde çıkartılabileceği yönündeki varsayımını açıkça reddeden Bodin'e göre, egemenliğin bir tanımının yapılması gerekmektedir¹⁶⁴. Bodin bu tanım ihtiyacının nedenini, "*affedilebilir bir gurur ile*"¹⁶⁵ şu şekilde açıklamaktadır;

*"Kavramın dikkatli bir tanıma ihtiyacı vardır çünkü, (bu kavram) devletin ayırt edici emaresi ve doğasına ilişkin bir anlayış, politik davranış için temel (nitelikte) olmasına rağmen, hiçbir hukukçu ya da siyaset felsefecisi onu gerçekten tanımlamaya çalışmadı."*¹⁶⁶.

Düşünür bir sonraki bölümde, oldukça geleneksel bir liste olarak dokuz maddelik "*egemenliğin gerçek emaraları*"ni sayarken, bunu anlaşılabilir olmak adına yaptığını ileri sürmektedir¹⁶⁷. Fakat Bodin *Methodus'dan* farklı olarak şimdi egemenliği sadece bir emareler dizisi olarak değil, bizzat bir hukuk ilkesi ve düzen olarak tanımlamaktadır¹⁶⁸.

*"Egemenlik, Romalıların majestatem olarak adlandırdıkları bir devletin mutlak ve sürekli gücüdür....Yani en üstün emretme gücüdür."*¹⁶⁹.

Bodin, bu tanımı ile artık *Methodus'da* sınırlandırılmış bir yürütme yetkisi olarak gördüğü egemenlik anlayışından kopmuş ve egemenliği "*mutlak ve sürekli*" bir devlet yetkisi olarak ele almıştır¹⁷⁰.

Bodin, genellikle örneğin, "*commonwealth*"¹⁷¹ ve "*citizen*"¹⁷² kelimelerinde olduğu gibi kavramları tanımlamış ve neden böyle bir tanım verdi-

¹⁶² De Benoist, s. 101; Dunning, s. 92; Akad, s. 567.

¹⁶³ Korkut, s. 32; Salavastru, s. 102.

¹⁶⁴ Engster, Scepticism, s. 495.

¹⁶⁵ Dunning, s. 92.

¹⁶⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁶⁷ Bodin, Six Books, I, Chapter 9, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁶⁸ Shepard, s. 585; Engster, Scepticism, s. 495; Korkut, s. 35.

¹⁶⁹ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁷⁰ Salmon, J. H. M.: "The Legacy of Jean Bodin: Absolutism, Populism or Constitutionalism?": History of Political Thought, Vol.17, No. 4 (Winter, 1996), s. 503; Parker, s. 270; Salavastru, s. 102.

¹⁷¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁷² Bodin, Six Books, I, Chapter 6, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

ğini de açıklamıştır. Bu nedenle Beaulac, Bodin'in metot olarak tümevarımı değil, tüm dengelimi tercih ettiğini ileri sürmektedir¹⁷³.

Bodin benzer bir yöntemi, egemenliği neden bu şekilde tanımladığını açıklamak suretiyle burada da takip etmiştir;

*“(Egemenliği) sürekli olarak tanımladım çünkü mutlak güç bir kişiye ya da bir gruba belli bir süre için verilmiş olabilir fakat bu süre dolunca bu kişiler tekrar uyruk olurlar. Bu nedenle, yetkiyi kullandıkları zaman zarfında bile tam anlamıyla egemen yöneticiler olarak değil, egemen yöneticinin vekili ya da temsilcisi olarak kabul edilirler...”*¹⁷⁴.

Bodin'e göre; *“egemenlik, herhangi bir yetki, görev ve belli bir zaman ile sınırlı değildir.”*¹⁷⁵.

Bodin'in teorisinde *“sürekli”*, *“mutlak”*, *“sınırsız”*, *“en büyük”* veya *“eksiksiz”* olarak nitelenen egemenlik kelimesi, merkezi olmayan, ikincil nitelikteki yetkinin tersi olarak *“en yüksek birleşik güç”* olgusu ile ilgilidir¹⁷⁶. Bu nedenle, Beaulac'a göre, Bodin'in egemenlik anlayışında söz konusu olan bir *“yetki piramidi”* sorunudur¹⁷⁷.

Daha önce kimsenin tanımlamaya çalışmadığı egemenliği ilk defa kendisinin tanımladığını ileri süren Bodin, egemenliğin unsurlarını da tek tek açıklar¹⁷⁸. Buna göre egemenlik, *“mutlak”*, *“sürekli”* *“bölünmez ve devredilmez”* bir güçtür¹⁷⁹.

A. Egemenlik Mutlaktır

Bodin'in egemenlik ilkesine yüklediği ilk anlam, *“bir astın, bir eşitin ya da bir üstün rızası olmaksızın... toplu olarak ya da tek tek herkesin hukuken belirlene yetkisi”* olmasıdır¹⁸⁰.

Bodin'e göre, egemen prens, toplumdaki düzenin ilahi ve doğal temeli olduğu için onun yetkileri Tanrının yetkileri örnek alınarak şekillendirilmelidir¹⁸¹. Nasıl ki Tanrı, evrendeki düzenin her şeye gücü yeten ve sınırsız

¹⁷³ Beaulac, The Social Power, s. 11.

¹⁷⁴ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁷⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁷⁶ Beaulac, Power of Language, s. 107; Ross, s. 269, 270.

¹⁷⁷ Beaulac, The Social Power, s. 11.

¹⁷⁸ Lloyd, s. 357.

¹⁷⁹ Korkut, s. 32; Beaulac, Power of Language, s. 107.

¹⁸⁰ Bodin, Six Books, I, Chapter 10, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁸¹ Akad/Dinçkol/ Bulut, s. 99; Engster, Divine Sovereignty, s. 72.

kaynağı ise, “*egemenlik de devletin mutlak ve ebedi gücüdür*”¹⁸². Egemen prens, devletteki düzeni sağlarken, Tanrının evrendeki düzeni sağlarken oynadığı role benzer bir rol oynamaktadır¹⁸³.

*“Çünkü yeryüzünde Tanrıdan sonra, onun diğer insanları yönetmesi için kendisinin yardımcısı olarak belirlediği egemen prensten daha büyük bir şey yoktur, onların mevkisine dikkatli bir şekilde yaklaşmalı, hükümdarlıklarına her zaman tam bir itaat ile saygı ve hürmet göstermeli, onlar hakkında saygıyla konuşmalı ve düşünmeliyiz. Egemen prensini küçümseyen kişi, onun görüntüsü olduğu Tanrıyı küçümsemiş olur.”*¹⁸⁴.

Bu nedenle Bodin’e göre, “*yetkide, işlevde veya sürede*” egemen prensin gücüne getirilecek her türlü sınırlama, mantıksız ve tehlikelidir¹⁸⁵.

*“Eğer bu tip bir mutlak yetki (egemene) belli bir iş ve görev ya da geri alınabilir bir devir şeklinde değil de tamamen ve şartsız bir şekilde verilmişse, (yetkiyi) alan kişi kesinlikle bir egemendir ve öyle kabul edilmesi gerekir.”*¹⁸⁶.

Egemen, bütün yasaların ve düzenin mutlak ve üstün kaynağıdır ve aslında kendi devletinde bir Tanrı olarak anlaşılması gerekmektedir¹⁸⁷. Bodin, egemenin bu gücünü neden bir uyuğu ile paylaşamayacağını da şu şekilde açıklamaktadır¹⁸⁸;

*“egemen, sonsuz olduğu ve mantıksal bir gereklilik olarak iki sonsuz şey olamayacağı için, Tanrının, (başka)bir Tanrıyı kendisine benzer yapaması gibi, Tanrının görüntüsü olarak belirlediğimiz prens de, kendisini ortadan kaldırmadan bir uyuğunu kendisine eşit kılamaz.”*¹⁸⁹.

Bodin’in diğer insanlarla ve kurumlarla ilişkisinde en üstün konuma yerleştirdiği egemen, sadece Tanrının ve doğanın yasaları ile bağlıdır¹⁹⁰.

*“Eğer mutlak yetkinin bütün yasalardan muafiyeti ifade ettiğinde ısrar edecek olursak, dünyada egemen olarak kabul edilen hiç prens olmayacaktır çünkü dünyadaki bütün prensler, Tanrının ve doğanın yasalarına, hatta bütün halklara özgü belli insan yasalarına tabidirler.”*¹⁹¹.

¹⁸² Engster, Divine Sovereignty, s. 72.

¹⁸³ Parker, s. 262; Lloyd, s. 358; Korkut, s. 33; De Benoist, 103; Koçak, s. 86.

¹⁸⁴ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁸⁵ Engster, Divine Sovereignty, s. 72.

¹⁸⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁸⁷ Dunning, s. 93.

¹⁸⁸ Parker, s. 262.

¹⁸⁹ Bodin, Six Books, I, Chapter 10, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁹⁰ Akad, s. 567; Dunning, s. 93 ve 94; Koç, s. 336.

¹⁹¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

*“Dünyadaki bütün prensler bunlara tabidir ve Tanrıya ihanet etmeden ve başkaldırmadan bunları ihlal edemezler.... Prenslerin ve egemen lordların yetkisi Tanrının ve doğanın yasalarına kadar uzanamaz.”*¹⁹². Egemen prens *“Tanrıdan başka kendisinden büyük hiçbir şeyi tanımayan”* ve *“sadece Tanrıya hesap veren”* kişidir¹⁹³.

*“Fakat eğer bir prens, cinayet, ölümle tehdit gibi günahları yasaklarsa, bu durumda kendi yasası ile bağlı olduğuna itiraz edilebilir mi? Cevap, bunun, prensin kendi yasası değil, prensin uyruklarından bile daha sıkı bir şekilde bağlı olduğu Tanrının ve doğanın yasası olduğudur. Onu (prensi) ne konseyi, ne de bütün halk Tanrının mahkemesi önündeki ebedi sorumluluğundan kurtarabilir.”*¹⁹⁴.

Prens, doğrudan doğanın büyük Tanrısının altında bulunan siyasetin büyük Tanrısıdır ve toplumsal düzeninin sağlanmasından sorumludur¹⁹⁵. Egemen prensin eğer bundan daha azı olursa, tam olarak egemen olduğu söylenemez¹⁹⁶.

*“...bir prense şartlı bir şekilde verilmiş egemen yetki, bu atamanın koşulları sadece Tanrının ve doğanın yasalarına içsel olanlardan olmadıkça, tam anlamıyla ne egemendir ne de mutlak.”*¹⁹⁷.

Egemen yöneticinin en temel öncelikli hakkı *“mutlak”* yasama yetkisidir¹⁹⁸. Bodin'e göre, yasa yapma yetkisi, buyruk-itaat düzeninin mantıksal bir sonucudur¹⁹⁹.

*“egemen prensin ilk özelliği bu nedenle, bütün uyruklarını genel olarak ya da her birini tek tek bağlayan yasa yapabilme yetkisidir. Fakat belirsizliğe neden olmamak için (buraya), bunu herhangi bir üstününün, eşitinin ya da astının onayını almak zorunda kalmaksızın yaptığı da eklenmelidir.”*²⁰⁰.

“...egemen kişiler herhangi bir başkasının buyruklarına tabi olmamalı ve tebasına yasa yapabilmeli ve -kendisine buyrukta bulunulan kişilerin veya yasalara tabi olan birisi tarafından yapılamayan- sakıncalı yasaları önleyerek veya yürürlükten kaldırarak (bu yasaları) başkaları ile değiştirebil-

¹⁹² Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁹³ Bodin, Six Books, I, Chapter 10, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁹⁴ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁹⁵ Dunning, s. 94.

¹⁹⁶ Engster, Scepticism, s. 496; Torun, s. 115.

¹⁹⁷ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

¹⁹⁸ Koçak, s. 83; Salmon, s. 501 ve 502; Jeenger, s. 11471; De Benoist, 102; Beaulac, Power of Language, s. 112.

¹⁹⁹ Akad, s. 567; Akad/Dinçkol/ Bulut, s. 101; Engster, Divine Sovereignty, s. 73.

²⁰⁰ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

melidir. İşte bu nedenle, (Roma) yasaları, prensin yasa ile bağlı olmadığını söylemektedir ve Latince'de "yasa" kelimesinin kendisi egemenliğe sahip olan kişinin buyruğu anlamına gelmektedir."²⁰¹.

Bodin'e göre, egemen prens, yasaların altında bulunamayacağı gibi, kendi yaptığı yasalarla bile sınırlandırılmaz²⁰².

*"Eğer prens kendi seleflerinin yasaları ile bağlı değilse, kendi yaptığı yasalar ile hiç bağlı değildir. Bir kişi başkası tarafından yapılmış yasalar ile bağlı olabilir fakat (o kişiyi) kendi özgür iradesini uygulamak konusunda kendi kendisini bağlamak imkansızdır. Bundan da anlaşıldığı gibi, kral kendi yasalarına bağlı olamaz. Kilise hukukçularına göre nasıl ki papa kendi ellerini bağlayamazsa, egemen prens de, istese bile, kendisini sınırlayamaz."*²⁰³.

Eğer prens, mevcut yasalara itaat edeceğine yemin etmişse, kendisini zamanın içinde değişmez bir amaca adanmış olur.

*"...Medeni yasaları koruyacağına yemin eden prens ya egemen değildir ya da yalan yere yemin eden kişi haline gelmiş olur; çünkü, egemen prensin koşulların, zamanın ve kişilerin gerekliliklerine göre yasaları ilga etme, değiştirme ya da düzeltme zorunluluğu vardır."*²⁰⁴.

Bodin bu noktayı, egemenin yasaları yaparken ya da değiştirirken zümre meclislerinin ya da Parlamentoların onayını neden aramaması gerektiğini belirtirken şu şekilde tekrarlamaktadır;

*"aynı hukuk danışmanı Sextus Caecilius'un, baş klavuzun istediği zaman dönebilmesi için dümeni elinde tutması gerektiğini söylediği gibi, koşullara göre değiştirmek ve düzeltmek için yasaların da egemenin yetkinde bulunması gerekir. Aksi takdirde, yolcuların tavsiyesini alırken gemi batır."*²⁰⁵.

Prens, devletin bekasını güvence altına alabilmek için zamanın gereklerine uygun yasalar yapmak zorundadır ve bu konuda kendisini hiçbir yasa ile bağlı hissetmemelidir²⁰⁶. Aksi takdirde prens ve devlet, değişmeye ve bozulmaya başlayacaktır.

²⁰¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁰² Akad/Dinçkol/ Bulut, s. 101; De Benoist, s. 101; Jeenger, s. 11471; Dunning, s. 94; Beaulac, Power of Language, s. 112; Koçak, s. 84.

²⁰³ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁰⁴ Engster, Divine Sovereignty, s. 73.

²⁰⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁰⁶ Shepard, s. 600 ve 601.

Egemenin yasama yetkisinin mutlak olduğunu fakat bu yetkisini kullanırken ilahi ve doğal yasalar ile sınırlandırıldığını belirten Bodin, bir çelişki gibi görünen bu yaklaşımını yasa ile hukuk arasında yaptığı ayırım ile açıklamaktadır²⁰⁷;

“Bu nedenle hukuk ile yasa arasında bir ayırım yapılmalıdır çünkü birisi adalete işaret ederken diğer buyruğa işaret eder. Yasa, egemenin egemenlik yetkisinin uygulanmasındaki buyruktan başka bir şey değildir. Egemen bir prens, Pindar'ın belirttiği gibi, bütün kralların ve prenslerin bağlı olduğu doğanın yasalarını içermediği müddetçe Yunanlıların ya da bir başka yabancı gücün, hatta Romalıların yasaları ile bağlı olmadığı gibi, kendi yasaları ile de hiç bağlı değildir”²⁰⁸.

Buna göre Bodin, ilahi ve doğal yasaların her durumda adalet ilkesini içerdiğini varsaymakta ve bu nedenle prensi bağladığını ileri sürmektedir²⁰⁹. Bu tespitin mantıksal devamını da getiren Bodin prensin mutlak egemenliğinin sınırını şu şekilde açıklamaktadır;

“eğer prens doğa yasaları ile bağlı ise ve medeni yasa akılcı ve adil ise, bu durumda prens de medeni yasa ile bağlıdır”²¹⁰.

“Prens otoritesi aracılığı ile yayınlanan bu tip yasalar, tam anlamıyla doğal yasalardır. Yararlı ve aynı zamanda adil olan bu yasalar onu daha fazla bağlar. Fakat, eğer bir yasa sadece yararlı ve fakat doğal adaletin hiçbir ilkesi ile ilgili değilse prens bu yasa ile bağlı değildir. Fakat isterse bu yasayı değiştirebilir, bütünüyle yürürlükten kaldırabilir meğer ki yasanın değiştirilmesinden bazılarının sağladığı yarar, haklı bir nedene dayanmaksızın başkalarına zarar vermiş olmasın.”²¹¹.

“Bu nedenle fermanlar ve buyruklar, doğal adaletin ilkelerini içermedikleri sürece yöneticiyi bağlamazlar... Fakat uyruklar, yönetici açıkça yasayı yürürlükten kaldırana kadar bu yasa ile bağlıdırlar; çünkü, Tanrının bizim üzerimizde bir otorite ile donattığı prensin fermanlarına ve buyruklarına - fermanlar Tanrının yasasına aykırı olmadığı müddetçe- itaat etmemiz gerektiği hem ilahi hem de doğal bir yasadır.”²¹².

Buradaki görüş açıktır; eğer egemen yasalarını yapmadan ya da onları ihlal etmeden önce başkalarının onayını beklerse, devlet, belli ve dünyevi

²⁰⁷ Salmon, s. 503; Jeenger, s. 11471; Ağaogulları/Köker, s. 28.

²⁰⁸ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁰⁹ Shepard, s. 601.

²¹⁰ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²¹¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²¹² Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

koşullara tabi hale gelir. Çünkü prens devlette evrensel hukukun temeli olduğu için özel ve salt insani her türlü sınırlamadan muaf olmalıdır. Prens zamanın üstüne çıkartılmalıdır²¹³.

Kanaatimizce Bodin mutlak egemenlik anlayışını en iyi alıntılanan son pasajdaki yaklaşımı ile ortaya koymaktadır. Çünkü, Bodin'in bu tespitinde egemen prens, soyut ve değişmeyen ilahi ve doğal yasalar evreni ile sürekli değişen ve buna bağlı olarak sürekli yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç duyan maddi evren arasında bir köprü olarak tasarlanmıştır. Tarihin farklı zaman dilimleri, farklı koşullarda, farklı ve o döneme özgü kurallar gerektirir. Öte yandan toplumsal düzenin temelini oluşturan ve bütün zamanlarda geçerli ilahi nitelikte bir ahlaki ilkeler sistemi bulunmaktadır. Tanrı, farklı toplumlara, farklı zamanlarda kendi evrensel ilkelerini rastlantısal ve değişken maddi dünyaya uygulanabilir somut yasalar haline getirmesi için egemen yöneticiler tayin etmiştir²¹⁴. Bu nedenle, Bodin'e göre, insanlar arasındaki evrensel hukukun ve düzenin asli kaynağı olarak egemenin kendisi "evrensel" bir yapının bütün karakteristik özelliklerini taşımalıdır²¹⁵. Her şeyden öte, Bodin'e göre egemen, yozlaşmadan, değişimden ve geçicilikten ayrı tutulmalıdır. Egemen, değişmez ve sınırsız olmalı yani zaman içinde "ebedi ve mutlak" kabul edilmelidir²¹⁶.

Bodin, toplumsal düzenin yıkıldığı bir dünyada, bu dünyanın sorunlarına çare olabileceğini düşündüğü, ilahi ve doğal düzenin en üstün kaynağı olan bir egemen tasarımı bulmuştur²¹⁷. Bu nedenle egemen, isteğine göre yasa yapmak ve değiştirmekte serbesttir²¹⁸. İnsanlık tarihinde egemeni bunu yapmaktan alıkoyacak hiçbir içsel düzenleme bulunmamaktadır²¹⁹. Aslında, egemenin yasaları yoksa, toplumsal bir düzen de yoktur. Bu görüşten hareketle Bodin, egemen prensin toplumdaki bütün önemli yetkilere sahip olması gerektiğini savunmaktadır²²⁰. Egemen prensin yetkisine aykırı olan her türlü yetki, onun halk üzerinde yasa vazetme gücünü geciktirmekte ve böylece düzensizliğe kapı aralamaktadır;

"bu yasa yapma ve yasaları ilga etme yetkisi kapsamında, egemenliğin diğer bütün yetkileri ve öncelikleri de yer almaktadır, bu nedenle -savaş

²¹³ Parker, s. 264.

²¹⁴ Engster, Divine Sovereignty, s. 73.

²¹⁵ Parker, s. 271.

²¹⁶ Engster, Scepticism, s. 496.

²¹⁷ Nagan/Haddad, s. 441.

²¹⁸ De Benoist, s. 102

²¹⁹ Shepard, s. 586; Engster, Divine Sovereignty, s. 73.

²²⁰ Akad, s. 568; Lloyd, s. 358.

ilan etmek ve barış yapmak, bütün yargıçların verdiği kararların son temyiz mercii olmak, yüksek memurları atamak veya görevden almak, vatandaşlara vergi ve yardım yükümlülüğü getirmek ya da muafiyetler tanımak, kanunların sertliğine karşı af veya muafiyet sağlamak, paranın ismini, değerini ve ebatlarına karar vermek, tebasından veya vassallardan yemin ettikleri kişiye kayıtsız şartsız sadık olacaklarına dair ant içmelerini istemek gibi diğer bütün yetkiler, bunun içinde yer aldıklarına göre, açıkçası, egemenliğin tek öncelikli yetkisinin bu (yasa yapma yetkisi) olduğu söylenebilir”²²¹.

B. Egemenlik Süreklidir

Bodin egemenliğe ilişkin verdiği tanımda gerçek egemenin sadece en üstün değil aynı zamanda sürekli olması gerektiğini, yani belli bir süre ile sınırlanmamış olması gerektiğini ileri sürmüştür²²². Bodin, egemenliğe atfettiği “süreklilik” niteliğini şu cümlelerle açıklamaktadır;

*“ben (egemenliği) sürekli olarak tanımladım çünkü, mutlak güç bir kişiye ya da gruba belli bir zaman dilimi için verilebilir fakat bu süre dolduğunda onlar bir kere daha uyruk haline gelirler. Bu nedenle, yetkiyi kullandıkları süre boyunca bile, bu kişiler tam anlamıyla egemen yönetici olarak kabul edilemezler fakat sadece prens izin verene ya da halk hediyesini geri alana kadar egemen yöneticinin yardımcısı ya da temsilcileri olarak kabul edilebilirler.”*²²³.

Buna göre Bodin, teorisinde, egemen ile devletin gündelik işlerini gören yöneticiler arasında bir ayırım yapmaktadır²²⁴. Bodin'in bu ayırımı yaparken kullandığı kriter, gündelik işleri gören yöneticilerin, bu işler için sahip olduğu yetkinin belli bir süre ile sınırlanmış olmasıdır²²⁵. Bodin'e göre belli bir süre ile sınırlanmış veya istenildiği zaman geri alınabilen bir iktidar egemenlik değil, olsa olsa yetkidir. Belli bir süre ile sınırlanmış bu yetkiyi elinde bulunduran kişi de egemen değil, sadece yöneticidir²²⁶. Bodin belli bir süre ile belli bir görevi yerine getirmekle görevlendirilmiş kişilerin egemen

²²¹ Bodin, Six Books, I, Chapter 10, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²²² Dunning, s. 92; Koçak, s. 81.

²²³ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²²⁴ Andrew, s. 77; Korkut, s. 33; Beaulac, Power of Language, s. 107; Torun, s. 115.

²²⁵ Bodin'in egemen prens ile onun tarafından belli bir görev ve süre için atanmış devlet görevlileri arasında çizdiği ayırım hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Lee, Daniel: “Office is a Thing Borrowed”: Jean Bodin on Offices and Seigneurial Government”: Political Theory, Vol.41(3), 2013, s. 409-440.

²²⁶ Koçak, s. 81.

sayılamayacakları yönündeki tezini tarihten verdiği örneklerle açıklamıştır²²⁷;

*“Bu ilkeler egemenliğin temelleri olarak kabul edilmiştir (ve) bundan şu sonuç çıkar ki, devleti yönetmek için mutlak yetkiye sadece belli bir süre sahip olan ne Roma Diktatörü, Sparta yöneticisi, Selanik Esymnete’si, Malta Archus’u, ne (benzer yetkiye sahip)eski Floransa Balia’sı, ne kral-
ların naipleri, ne başka makam sahipleri ne de hakimler, hiçbirisi egemen yetkiye sahip olmamışlardır.”²²⁸.*

Bodin’in tarihten verdiği bu örneklerin hepsinde sayılan yöneticilerin yönetme yetkisi belli bir süre ile sınırlanmıştır²²⁹. Bu nedenle, Bodin’e göre, bu kişiler aslında sadece bir devlet görevlisidirler ve görevlerini ifa ederlerken yasalara ve gerçek egemene itaat etmek zorundadırlar²³⁰. O halde akla şu soru gelmektedir. Egemen prens, yasama yetkisini keyfi ve yasaya aykırı bir şekilde kullanacak olursa, devlet görevlilerinin itaat yükümlülüğü hala devam edecek midir? Bodin bu soruya egemenin verdiği buyrukların kamu yararına ve adalet ilkesine aykırı olması halinde dahi, yargıçların prensle itaat ile yükümlü olduklarını söyleyerek cevap vermektedir²³¹.

“...Fakat prensin gerçekten de görevinde başarısız olduğunu ve kamu yararına ve adil yasalara aykırı ve fakat Tanrının ve doğanın yasalarına aykırı olmayan bir şey buyurduğunu farz edelim, yargıç (bu durumda) ne yapmalıdır? Eğer en sıradan yargıç, (prens) adil olmayan bir buyruk verdiğinde bile itaat etmeli ise bütün yüksek memurlukların kaynağı olduğu için egemen prensin kendisine daha ne kadar itaat edilebilir? Bilge insanların tecrübelerine dayanan yasalar neyin adil, neyin adaletsiz olduğunu söyleyen yargıca uyulması gerektiğini tekrarlamaktadır. Hepimiz, yasaları tescil etmeyi ya da uygulamayı reddeden itaatsiz yargıçlar örneğini takip ederek egemen prenslerine karşı kendilerini silahlandıran uyrukları görmedik mi? Her zaman yükselen ses, bu ferman kamu yararına zarar veriyor ve biz bunu tescil edemeyiz, etmemeliyiz, (şeklinde olmuştur). Bir protestonun yapılması gerektiğini söylemek iyidir. Fakat birisinin devletin güvenliğini tehlikeye atmayı meşru gördüğü yerde prensin iradesi sağlam ve değişmez kalabilir mi? Birisi kendisinin (bir şey yapmaya) zorlanmasına izin vermeli mi? Kişinin görevinden ayrılması daha iyi değil mi? Öte yandan, uyuğun, egemenine itaatsizliğinden ve saygısızlığından daha

²²⁷ Dunning, s. 92.

²²⁸ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²²⁹ Dunning, s. 92.

²³⁰ Parker, s. 264.

²³¹ Parker, s. 264.

tehlikeli veya daha fena bir şey var mı? Daha önce yaptığımız nitelendirmeleri dikkate alarak, prensin otoritesine itaatkar bir şekilde boyun eğmenin, onun emirlerini yerine getirmeyi reddetmekten, uyruklara bir başkaldırı örneği vermekten daha iyi olduğu kanaatindeyiz. ...”²³².

Bodin, *Republique'nin* 1586 tarihli Latince basısında bu durumu daha açık hale getirmektedir;

“Sık sık vatandaşların prenslerine karşı silahlandığını, yasaların ihlal edildiğini ve bütün adaletin yıkıldığını görmekteyiz. Peki neden? Çünkü, yıkım müsebbipleri, hukuk ve adalet üzerine sahip oldukları yanlış fikir nedeniyle bizzat yargıçların kendileridir. “yasa adil değildir, itaat edemeyiz, etmemeliyiz” demektedirler. Uyamıyorlarsa, aslında bu onurlu bir beyandır. Fakat uymamanız gerektiğini nereden öğrendiniz? Bu öğretiyi nereden aldınız? Bireyleri, sizin haksız kırbaçlama, hapis, tazminat ve ölüm cezasına itaat etmeye zorlayacaksınız fakat prensinizin emirlerine itaat etmeyeceksiniz? Fakat siz kendi hükümlerinizin haksız olduğunu reddederseniz, Prens de kendi emirlerinin haksız olduğunu reddetmektedir. Yargı mercii siz mi olacaksınız? Veya eğer yargıç olacaksanız, neden aynı şeyin vatandaşlar için vermiş olduğunuz hükümler için yapılmaması gerektiğini düşünüyorsunuz?”²³³.

Bodin'e göre adil olmayan yasalara aykırı buyruklara itaat etmeyen yargıçların bu davranışı, son derece onurlu bir davranıştır fakat, bu dahi egemen prene karşı bir direniş ve ayaklanma eyleminin haklı bir gerekçesi olmaz. Bodin'e göre egemen prensin buyruklarına itaat etmeyen memurlar bunun sonuçlarını göğüslemeyi de göze almalıdırlar. Prensın buyruklarına itaat etmemeyi tercih eden bu kişilerin yapabilecekleri en iyi şey, devleti terk etmek olacaktır²³⁴.

Bodin, eserinde, egemenliğin sürekliliği ile ilgili bir olasılığı daha göz önünde bulundurmaktadır. Egemen, mutlak yetkisinin kullanımını bir yardımcıısına ömür boyu devrederse, kimin egemen olduğu nasıl belirlenecektir?

“Fakat kralın bir yardımcıısına mutlak yetkiyi ona ömür boyu bahşettiğini varsayarsak, bu sürekli bir egemenlik yetkisi değil midir?...Bu nedenle, sürekli bir yetki, onu kullanan kişinin yaşamı boyu devam eden (yetki) olarak anlaşılmalıdır. Eğer egemen bir yöneticiye bir yıl veya önceden kararlaştırılmış başka bir süre için görev verilmişse ve kendisine verilmiş yetkiyi sürenin dolmasından sonra da kullanmaya devam ederse, bunu ya

²³² Bodin, *Six Books*, III, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²³³ Bodin, Jean: *De Republica Libri Sex*, Paris, 1586, s.297ve 298'den aktaran Engster, *Divine Sovereignty*, s. 75.

²³⁴ Ağaoğulları/Köker, s. 30.

*onay alarak ya güç kullanarak ve şiddetle yapar. Eğer bunu güç kullanarak yaparsa, bu açık bir tiranlıktır. Tiran, bütün bunlara rağmen gerçek bir egemendir. Hırsızın şiddet kullanarak elde ettiği mülkiyet, yasaya aykırı olmasına rağmen, malı gasp edilmiş eski maliklere göre, gerçek ve doğal bir mülkiyettir. Fakat eğer yönetici görevine onay üzerine devam ederse, yetkiyi sadece (buna) göz yumulduğu sürece kullanabildiği için egemen bir prens değildir...Eğer görev süresi belirlenmemişse egemen olmak şöyle dursun, bu durumda (sadece) belirsiz bir memurdur.*²³⁵.

Bodin bu yaklaşımını, teorisindeki egemen prene uygulayarak şu tespiti yapmaktadır;

*“Halkın kendisine doğal yaşam süresi boyunca mutlak yetki verdiği bir kişinin durumu için bu değerlendirmelerin ne ilgisi vardır? Bunun açıklanması gerekir. Eğer böyle bir mutlak yetki ona, bazı görev ve memuriyete binaen ya da geri alınabilir bir tahsis olarak değil de öylece ve koşulsuz olarak verilmişse, yetkiyi devralan kişi kesinlikle egemendir ve öyle kabul edilmelidir.”*²³⁶.

Bodin, egemen prensin devlet yönetiminde kendisine yardımcı olması için görev süreleri yaşam boyu devam eden görevliler atayabileceğini, yetkilerinden önemli bir kısmını, hatta yönetme yetkisini bütünüyle, bu görevlilere bırakmış olabileceğini, ancak bu durumda dahi egemenliğin gerçek sahibinin kendisi olduğunu belirtmiştir.

*“Bir yönetici sürekli bir yardımcı atadığında, bütün yönetme yetkilerini terk etmiş ve bunların kullanımını tamamen yardımcısına bırakmış olsa bile, yine de ne buyurma ve yargılama yetkisi ne de ondan kaynaklanan yasanın etkisi ve gücü, yardımcıda bulunmaz. Eğer yardımcı yetkisini aşarsa, yetkileri kendisinden kaynaklanan kişi kabul edip onaylamadıkça tasarruflarının hiçbir geçerliği olmaz. Bu nedenle Kral John, İngiltere’deki esaretinden döndükten sonra, zorunlu olarak onun adına naip olarak hareket etmiş olan oğlu Charles’ın bütün işlemlerini, durumu düzenlemek için onaylamıştır.”*²³⁷.

Egemenliğin sürekliliği ilkesi, Bodin’in modern devlet teorisine getirdiği en önemli yeniliklerden birisidir²³⁸. Süreklilik ilkesi sayesinde egemenlik, onu kullanan kişiden ayrı bir olgu olarak düşünülebilir hale gelmiştir²³⁹.

²³⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²³⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²³⁷ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²³⁸ Uygun, Oktay: Devlet Teorisi, XII Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014, s. 202; Saygılı, s. 190; Korkut, s. 33.

²³⁹ Korkut, s. 33.

Egemenliğin ilkesi (*auctoritas*) ile kullanımını (*potestas*) aynı yerde birleştiren Bodin, egemenliğin ilkesine atfettiği süreklilik sayesinde onu bir insanın, prensin, yaşam süresi ile sınırlanmış bir olgu olmaktan kurtarmıştır²⁴⁰. Egemenliğin sürekliliği anlayışı sayesinde kral ölse de krallığın varlığını sürdürmeye devam ettiği kabul edilir hale gelmiştir²⁴¹. Bodin bu yaklaşımı ile egemenliği, prensin yaşam süresinin ve eylem ve işlemlerinin ötesine taşıyan daha geniş ve soyut bir kavram olarak anlaşılabilmesini sağlamıştır²⁴². Bodin'in teorisinden önce, egemenliğin kendisi ile onu kullanan arasında bir ayırım yapılmıyor ve kral ile devlet özdeş addediliyordu²⁴³. 14. Louis, “*devlet benim*” derken, tam da bu durumu ifade etmek istemişti. Kral ile devlet özdeşliğinin geçerli olduğu dönemde, kral öldüğünde, tahta oturan varisi, eski kralın yaptığı yasaların ve uygulamaların kendi döneminde de geçerli olup olmayacağına dair bir açıklama yapar ve bu sayede uyrukları ile buyruk-itaat ilişkisini yeniden kurardı²⁴⁴. Oysa Bodin, egemenliğin sürekliliği ilkesi ile eski kralın ölümü ve yeni kralın tahta oturması arasındaki sürede kesintiye uğrayan ve yeni kral ile yeniden hayata geçirilmesi gereken egemenlik ilkesi anlayışına son vermiş ve döneminin devlet anlayışında hakim olan paradigmayı kökten değiştirmiştir²⁴⁵. Modern dönemde devletin somut bir olgu olarak kavranabilir olması, süreklilik ilkesi sayesinde mümkün olmuştur²⁴⁶.

C. Egemenlik Devredilmez ve Bölünmez

Bodin'e göre mutlak ve sürekli olan egemenliğin bölünmesi ve devredilmesi de mümkün değildir²⁴⁷. Egemenliğin bölünmezliği ve devredilmezliği ilkesi, esasen onun mutlak ve sürekli olmasının mantıksal bir sonucudur²⁴⁸. Bodin'e göre istendiği zaman geri alınabilen bir güç egemenlik değil sadece bir yetkidir²⁴⁹.

²⁴⁰ Koçak, s. 82; Korkut, s. 33.

²⁴¹ Koçak, s. 82.

²⁴² Ağaoğulları/Köker, s. 31; Uygun, s. 202.

²⁴³ Koçak, s. 82.

²⁴⁴ Uygun, s. 202.

²⁴⁵ Koçak, s. 82.

²⁴⁶ Korkut, s. 33.

²⁴⁷ Bartelson, Jens: “On The Indivisibility of Sovereignty”: Republic of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts, Vol.2, No.2, (June 1, 2011), s. 87 ve 88.

²⁴⁸ Ağaoğulları/Köker, s. 31; Korkut, s. 33.

²⁴⁹ Torun, s. 115; Beaulac, Power of Language, s. 109 ve 110.

“Gerçek egemen her zaman yetkisini elinde tutar. Aynı başkasına tahsis ettiği topraklar üzerinde üstün nüfuzunu sürdüren feodal bey gibi, ister kısa bir süre için isterse memnun kaldığı sürece, yargılama ve yönetme yetkisini devreden yönetici, geri alınabilir bir lütuf ya da belirsiz bir memuriyet şeklinde kullanılan yargı haklarının sahibi olmayı sürdürür. Bu nedenle, yasa, bir şehir yöneticisinin ya da prensin yardımcısının, görev süresinin sonunda kendisine verilmiş yetkiden resmen feragat etmesini gerektirmektedir. Bu bakımdan, devletin en üst görevlisi ile en sıradan astı arasında hiçbir fark yoktur. Eğer aksi olsaydı ve prens tarafından yardımcısına devredilen mutlak yetkinin kendisi egemen güç olarak kabul edilsaydı, yardımcı, bu yetkiyi prene karşı kullanmak suretiyle onun en yüksek mevkiyi kaybetmesine ve uyruğun lordunu, kölenin efendisini yönetebilmesine yol açardı.”²⁵⁰

Bu nedenle Bodin’e göre egemen prensi herhangi bir kamu görevlisinden ayıran en önemli fark, her durumda ve son kerte *bütün* uyrukları üzerinde sahip olduğu buyurma gücüne sahip olmasıdır²⁵¹.

“...Bununla birlikte, (egemen prenste), ne kadar (yetki) verirse versin, engellemek, onaylamak, hatırlatmak veya uygun gördüğü başka bir yol vasıtasıyla, bir uyruğuna, ister bir işe isterse bir memuriyete binanen devrettiği bütün konularda emir verebilmek veya müdahale edebilmek suretiyle her zaman kendi uhdesinde tuttuğu hak kaynağı bulunmaktadır. Bir iş ya da memuriyete binaen kullanılan her yetki geri alınabilir veya egemenin dilediği uzunluk ya da kısalıkta bir dönem için kullanılır kılınabilir.”²⁵²

Bodin’e göre prensin yasama yetkisini kullanma sürecine bazı meclis ve kurulların dahil olması, egemenliğin bölünmezliği ilkesine aykırılık teşkil etmez. Çünkü; *“...buyrukların Zümre Meclisleri ya da parlamento tarafından onaylanması, aksi durumda prensin yasa yapamayacak olması değil, söz konusu buyruklara gösterilmesi gereken itaatin güvence altına alınmasını sağlama amacına yöneliktir”*.²⁵³

Bodin’e göre, bu tip meclis ve benzeri oluşumların tasarrufları, prensin egemenlik yetkisine tek başına sahip olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Aksi düşünce, devletin bekası bakımından çok tehlikeli sonuçlar doğurabilir²⁵⁴.

²⁵⁰ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁵¹ Parker, s. 274; Ağaoğulları/Köker, s. 29; Torun, s. 115.

²⁵² Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁵³ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁵⁴ Korkut, s. 33.

“yargıçların görevleri ya da benzer konularda kitap yazarlar, zümre meclislerinin yetkisinin prensinkinden daha üstün olduğunu savunmakla yanlışa düşmektedirler. Bu tip öğretiler sadece uyrukları egemen yöneticilerine karşı direnmeye teşvik etmektedir. Bunun da ötesinde, bu tip görüşlerin, kralın esir düşmesi, aklını yitirmiş olması ya da reşit olmaması dışında, gerçeklerle hiçbir ilgisi yoktur. Eğer (prens) normal olarak Zümre Meclislerine tabi olsaydı, ne prens ne de egemen olabilirdi ve devlet de bir krallık ya da monarşi değil fakat sadece, yetkinin yönetici sınıfın mensupları arasında eşit bir şekilde paylaşıldığı bir aristokrasi olurdu. Bütün bunların sonucunda, egemen bir otoritenin ve mutlak bir yetkinin gerçek emaresinin genel olarak uyruklarının hepsine, onların rızasını almaksızın yasa yapma hakkı olduğu açıktır...”²⁵⁵.

Egemenliğin emarelerinin sadece ve sadece egemen prene mahsus olduğunu vurgulayan Bodin, eğer bu emareler uyruklara da devredilebilir nitelikte olsaydı egemenliğin emareleri olarak adlandırılmayacağını ileri sürmüştür.

“...Nasıl ki yüce Tanrı, sonsuz olduğu ve iki sonsuz aynı anda var olamayacağı için kendisine eşit başka bir Tanrı yaratamıyorsa, Tanrının görüntüsü olan Prens de kendisini yok etmeden bir uyruğunu kendisi ile eşit yapamaz.”²⁵⁶.

Bu nedenle, bölünmez ve devredilemez egemenlik, prensin kişiliğinde toplanan bir nitelik haline gelmiş ve bu andan itibaren prens kamusal bir kişiliğe bürünür olmuştur²⁵⁷. Bodin'in, egemenliği prensin siyasal bedeninde “bir”leştiren bu teorisi sayesinde, siyasal iktidarın, prensin kişiliğinden sıyrılarak, kurumsallaşması mümkün hale gelebilmiştir. Bodin'in devlet egemenliği ile kralın egemenliği arasında teorik düzeyde kurduğu bu özdeşlik ve birlik, modern devletin pratik düzeyde siyasal, hukuksal ve ekonomik alanlarda bir tür birleşme (tekleşme) ve bütünleşme olarak karşımıza çıkmasını sağlamıştır²⁵⁸.

D. Egemenliğin Sınırları

Bodin'in *Republique'de Methodus*'da yaptığından farklı olarak yaptığı şey, evrensel hukukun kaynağını tarih ve farklı halkların yasalarından, egemen prene taşımasıdır. Bir taraftan egemen prensin yasama yetkisinin

²⁵⁵ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁵⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 10, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁵⁷ Parker, s. 270.

²⁵⁸ Ağaoğulları/Köker, s. 34.

mutlak olduğunu ileri süren Bodin, bir taraftan da aynı egemen prensin bu yetkisinin sadece insani, geçici ve dünyevi sınırlamalardan azade olduğunu, ilahi ve doğal yasanın ilkelerinin hala egemen prens için bağlayıcılığını koruduğunu belirtmektedir²⁵⁹.

Engster, bazı bilim insanlarının egemenliğin mutlak olması gerektiğini savunan Bodin'in egemen prensin yetkilerini ilahi ve doğal yasalarla çerçevelemiş olmasını hayretle karşıladıklarını, ancak bu bilim insanlarının Bodin'in teorisinin teolojik boyutunu gözden kaçırdıklarını ileri sürmektedir²⁶⁰. Eğer Bodin, egemenliğin mutlak olması gerektiğini düşündüyse, egemenliğin ilahi ve doğal yasalarla sınırlı olduğunu nasıl ileri sürebilmiştir? Engster'e göre bu soru, Bodin'in egemenlik teorisi konusundaki temel bir yanlış anlamayı ortaya koymaktadır. Bodin'e göre, yasama egemenliğinin kendisi ilahi ve doğal hukukun bir ilkesidir²⁶¹. Bu ilkenin amacı insanlara ilahi ve doğal bir düzen getirmektir. Bunun doğal bir sonucu olarak da prens, ilahi ve doğal hukuka tabi olacaktır; bu yasaları görmezden gelmek kendi egemenlik yetkisinin kaynağını ve amacını göz ardı etmek anlamına gelir. Bu durum Tanrının gazabını yeryüzüne indirir²⁶².

Ağaoğulları/Köker de Bodin'in bu tutumunu, eserinde tiranlığın el kitabını yazmış olmakla itham ettiği Machievelli ile arasına mesafe koyma isteğine bağlamaktadır. Zira Bodin, kendi tasarladığı egemen prensin bir tiran olarak nitelendirilmesini istememektedir. Yine yazarlara göre Bodin, Fransız anayasa hukukuna da belli bir önem vermektedir²⁶³.

Egemen prens, genel olarak ilahi ve doğal yasaları kesin ifadelerle tanımlamakta geniş bir takdir yetkisine sahip olmakla birlikte, yoruma açık olmayan ve egemen prensin kesinlikle bağlı olması gereken az sayıda düzenleme bulunmaktadır²⁶⁴. Bu anlamda Bodin, örneğin, egemen prensin başkaları ile yaptığı sözleşmeleri ihlal edemeyeceğini belirtmiştir²⁶⁵.

“Eğer bir egemen prens, bir başka egemen prence, kendi selefince yürürlüğe konmuş anlaşmaları koruyacağına söz vermişse, ant içmemiş olsa bile, diğer prensin çıkarları söz konusu ise, bununla bağlıdır.... Benzer

²⁵⁹ Akad, s. 569; Salmon, s. 503; Shepard, s. 586 ve 587; Lloyd, s. 358; Korkut, s. 34; Beaulac, Power of Language, s. 110; Koçak, s. 86.

²⁶⁰ Engster, Divine Sovereignty, s. 76.

²⁶¹ Engster, Divine Sovereignty, s. 76.

²⁶² Engster, Divine Sovereignty, s. 76.

²⁶³ Ağaoğulları/Köker, s. 36.

²⁶⁴ Shepard, s. 587; Parker, s. 271; Ross, s. 270; Koçak, s. 87.

²⁶⁵ Shepard, s. 591; Dunning, s. 94; Beaulac, Power of Language, s. 111.

durum egemenin, uyruklarına verdiği sözler için de- bu sözler kendisinin seçilmesinden önce verilmiş olsa bile- geçerlidir. Bu, prensin kendi yasaları veya seleflerinin yasaları ile bağlı olduğu anlamına gelmez. Fakat, ant içmiş olsun ya da olmasın yaptığı adil sözleşmeler ve verdiği sözler ile aynı bir özel kişinin benzer bir durumda bağlı olduğu gibi bağlıdır.”²⁶⁶.

Burada prensin egemenliğinin sınırının kaynağı ve nedeni içtiği ant değil, *bona fide* sözleşmedir. Ancak bu sözleşme, taraflarından birisinin egemen prens olması nedeniyle, bir yasadan farklıdır²⁶⁷. Bu yolla, Bodin'in teorisinde egemen prens, aynı sıradan kişiler gibi, sözleşme ile bağlılığın en temel ilkelerden birisi olduğu doğal hukuk ile bağlanmış olmaktadır²⁶⁸.

Yine, egemen prens uyruklarının rızası olmaksızın onların özel mülkiyetine el atamaz çünkü Eski Ahit bu ilkeleri ilahi ve doğal hak olarak tanımlamıştır²⁶⁹. Bodin'e göre bir prensin her şeye gücünün yetmesi bir *dominatus* değil, bir *imperium*'dur²⁷⁰. Bodin burada Seneca'dan şu alıntıyı yapmıştır; “*Haklı bir neden olmaksızın egemen, bir başkasının mülküne el koyamaz veya devredemez.*”²⁷¹.

“Her ne kadar bazı dalkavuklar, istemeleri halinde uyrukların mallarına el koyabileceklerini söyleseler de ne Papa ne de İmparatorlar bu yasadan bağıktır. Fakat hem sivil halk hem de kilise hukukçuları, bu görüşleri, Tanrının yasasına aykırı olduğu için reddetmişlerdir. Egemen yetkisi sayesinde Prenslerin bunu yapabileceğini ileri sürenler yanılmaktadır. Bu, daha çok orman yasasıdır, şiddet eylemi ve tecavüzdür. Yukarıda da gösterdiğimiz gibi mutlak yetki, Tanrı yasaları ile değil sadece pozitif yasalarla ilgili bir serbestliktir. Tanrı yasalarında açıkça bir başkasının mallarını almanın, hatta onlara göz dikmenin, adil olmadığını belirtmiştir. Bu tip görüşleri savunanlar, bu davranışı gerçekleştirenlerden daha tehlikelidir.”²⁷².

Bodin'e göre, bir devlette egemenin dokunamayacağı ve ihlal edemeyeceği temel yasalar bulunmaktadır²⁷³. Bodin'in ifade şekli, bu üstün yasalardan tam olarak ne anlaşılması gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır²⁷⁴. Ancak Bodin'in egemen prensi bağladığını ileri sürdüğü bu

²⁶⁶ Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁶⁷ Dunning, s. 94.

²⁶⁸ Salavastru, s. 106; Dunning, s. 94.

²⁶⁹ Shepard, s. 598; Salavastru, s. 106.

²⁷⁰ Ross, s. 270; Dunning, s. 95.

²⁷¹ Dunning, s. 95.

²⁷² Bodin, Six Books, I, Chapter 8, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁷³ Korkut, s. 34; Beaulac, Power of Language, s. 111; Salmon, s. 503.

²⁷⁴ Dunning, s. 96.

temel yasalar ile anayasayı ima ettiği ileri sürülebilir²⁷⁵. Bu anlamda Bodin'e göre, egemen prensin yasama yetkisi Fransa'nın iki temel yasası ile de sınırlıdır²⁷⁶. Bu yasalardan birisi tacın nasıl devredileceğini açıklayan Salık Kanunu (Fransa'da kadınların tahta geçmesini önleyen kanun) ve diğeri de kraliyet topraklarının temlikini yasaklayan kanundur²⁷⁷. Aslında bu kanunlar ilahi ve doğal yasalardan değildirler²⁷⁸. Bununla birlikte Bodin'e göre her iki kanun da ilahi ve doğal adaletin ilkelerini içerdikleri için, egemen prensin bu kanunlar ile bağlı olması gerekir²⁷⁹. Salık Kanunu, egemenliğin bir yöneticiden diğerine barışçıl bir şekilde nasıl geçeceğini düzenlemekte ve böylece krallığın geleceğini, kralın yaşam süresinin ötesine taşımaktadır. Salık Kanunu, kadınları saltanatın dışında bırakarak, erkeklerin kadınlar üzerindeki "ilahi" ve "doğal" hakimiyetlerini de Fransız hükümeti kapsamında korumuştur²⁸⁰.

*"Salic Kanunları gibi, krallığa eklenmiş ve onunla birleşmiş krallık anayasaları, özellikle kralın mal varlığı ile ilgili olanlar, prens tarafından ihlal edilemez. ... Anayasayı içermeyen, uyruklarla ilgili genel ya da özel yasalara gelince; bu (yasaların), ister bütün Fransa'nın Genel Meclisinde isterse ayrı ayrı kendi yetki bölgelerinde toplanmış olsunlar, zümre meclislerinin muvaffakati ile değiştirilmesi alışlagelmiş bir durumdur..."*²⁸¹.

Kraliyet mülkünün devredilemezliğini düzenleyen yasa, Fransa'nın gelecekteki krallarının, krallığı yönetmesi için ihtiyaç duyacakları kaynakları güvence altına almıştır. Bu vesile ile bu yasa, bir taraftan monarşinin ebedi varlığını korurken, diğer yandan da halkı aşırı ve yasadışı vergilere karşı korumaktadır²⁸².

Fakat Bodin burada tekrar ciddi bir çelişkiye düşmektedir. Çünkü, Bodin'in bir devlette insan iradesinden daha değişmez ve kalıcı bir şeye dayanma kaygısı, *legibus soluta* yetkisini yasalar (*leges*) ve adalet (*jus*) ile sınırlamaya sevk etmiştir²⁸³. Fakat Bodin, bu durumda yasa yapıcının kim olduğu ya da olacağı sorunu yanıtsız bırakmaktadır. Dunning'e göre, Bodin'in teorisinin genel çerçevesinden bu soru için çıkan cevap

²⁷⁵ Dunning, s. 96.

²⁷⁶ Shepard, s. 588; Salavastru, s. 109.

²⁷⁷ Salavastru, s.109; Beaulac, Power of Language, s. 112.

²⁷⁸ Engster, Divine Sovereignty, s. 77.

²⁷⁹ Engster, Scepticism, s. 497.

²⁸⁰ Salmon, s.503; Engster, Divine Sovereignty, s. 77.

²⁸¹ Ağaoğulları/Köker, s. 38.

²⁸² Engster, Divine Sovereignty, s. 77 ve 78.

²⁸³ Akad/Dinçkol/Bulut, s.102; Dunning, s. 96.

“doğa”dır²⁸⁴. Fakat, bu cevap da onun doğal hukuk anlayışının temelinde yatan düşünceden oldukça farklıdır. Dunning bir varsayımda bulunarak, Bodin'in bu yasaların kaynağını, süreklilik arz eden bir egemenliğin mümkün olabileceği tek yer olarak gördüğü halkın kolektif yaşamında bulabilecek olduğunu belirtmektedir²⁸⁵. Bu ise bir başka çelişkiye kapı aralamaktadır. Çünkü bu gerekçe, Bodin'in eleştirdiği halk egemenliği düşüncesine kapı aralamaktadır²⁸⁶.

Ağaoğulları/Köker'e göre Bodin, burada, egemen prensin bile değiştiremeyeceği bazı pozitif yasanın varlığını kabul ederek, kendisini içinden çıkamayacağı bir çelişkiye düşürmektedir²⁸⁷. Zira egemen, bir taraftan yasanın kaynağı olarak tanımlanırken öte yandan da kendisi tarafından yapılmamış ve değiştirme yetkisine de sahip olmadığı yasalara bağımlı kılınmıştır²⁸⁸.

Bodin, egemen prensin yasama yetkisinin mutlaklığına çizdiği bir diğer sınır, vergilendirme alanında kendisini göstermektedir²⁸⁹. Bodin'e göre vergi, devlet gelirlerinin artırılmasında son çare olarak ve ancak zorunluluk halinde başvurulması gereken bir yöntemdir. Bodin'e göre, devletin akla gelebilecek bütün olasılıkları içeren yedi çeşit geliri vardır²⁹⁰. Bunlar, kralliyet mülkü, fetihlerin getirdiği kazanç, arkadaşlardan gelen hediyeler, müttefiklerden gelen haraçlar, ticari yatırımların gelirleri, ithal ve ihraç mallarından alınan gümrük vergileri ve yurttaşlara salınan vergilerdir²⁹¹. Bodin'in bu gelirlerden sonuncusu olarak belirttiği vergi gelirin, sadece devletin refahı için zorunlu olması ve tercihen parlamentonun ya da halk meclislerinin onayını almak kaydıyla başvurulmalıdır²⁹².

“Devlet gelirini arttırmanın son yöntemi uyrukların vergilendirilmesidir. Diğer bütün önlemler işe yaramaz hale gelinceye kadar bu yönteme müraaet edilmemeli ve ancak acil bir ihtiyaç devlet için önlem almayı gerektirdiği vakit (bu yöntem kullanılmalıdır.). ...böyle bir durumda her yurtta-

²⁸⁴ Dunning, s. 96.

²⁸⁵ Dunning, s. 96.

²⁸⁶ Dunning, s. 96.

²⁸⁷ Ağaoğulları/Köker; s. 38 ve 39.

²⁸⁸ Ağaoğulları/Köker; s. 38 ve 39; Aynı yönde görüş için bkz. Jeenger, s. 11472.

²⁸⁹ Wolfe, Martin; “Jean Bodin on Taxes: The Sovereignty-Taxes Paradox”: Political Science Quarterly, Vol.83, No.2, June 1968, s. 268, 269; Akad, s. 569.

²⁹⁰ Wolfe, s. 272; Bodin, Six Books, VI, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁹¹ Bodin, Six Books, VI, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁹² Edward, On Sovereignty, s. 81; Salmon, s. 504.

şın güvenliği ve savunulmasının ortak menfaatin korunmasına bağlı olduğunu gören her kişi, buna maddi olarak destek vermeye hazır olmalıdır. Böyle bir krizde vergiler ve yükümlülükler son derece adildir, öyle ki, bir zamanlar bir Roma Senatörünün belirttiği gibi, hiçbir şey, zorunlu olan bu (vergiden) daha adil değildir. Bununla birlikte, savaş zamanında olağanüstü bir vergi salınmasını sağlamak için, (bu verginin) barış zamanında devam etmemesi gerekir. (Bu vergiyi) zorunlu bir borç şeklinde getirmek daha iyi olacaktır. Bunun da ötesinde, vergi ödeyen kişi, hem parasını zamanın birinde geri alacağını, hem de bir katkı sağladığını düşünürse, para daha kolay gelir.”²⁹³.

Bodin’in egemen prenze vergilendirme alanında getirdiği sınırlamanın kökeni, onun teorisindeki Ortaçağ kalıntısı olarak değerlendirilmekte ve mutlak egemenlik anlayışı ile çeliştiği ileri sürülmektedir²⁹⁴. Örneğin Allen, Bodin’in egemen prenze vergi salma yetkisi üzerinde getirdiği sınırlamanın egemenlik anlayışı ile açıkça çeliştiğini ileri sürmektedir²⁹⁵. Salmon’a göre, “*finans edilmeyen bir egemenlik anlayışı oldukça gariptir*”²⁹⁶. Wolfe de modern devlete teorik düzeyde bu kadar katkı sağlamış bir düşünürün, bir devletin işlevlerini gerçek anlamda yerine getirebilmesi için yapması gereken yüklü harcamalar karşısında, vergi salma yetkisini istisnai hale getiren bu yaklaşımının anlaşılmasız olduğunu ileri sürmüştür²⁹⁷. Bodin’in teorisinde, halkın vergilendirilmesinde parlamento ve meclisler tamamıyla danışma kurumları olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, Bodin’e göre, getirilecek yeni vergiler konusunda egemenin parlamentoya danışması, egemenliğin mutlaklığı ile çelişmemektedir²⁹⁸. Fakat düşünür vergi vermeme hakkının, nasıl olup da mutlak nitelikteki egemen gücün bir bileşeni olarak kabul edileceğini hiçbir zaman açıklamamıştır²⁹⁹.

Bodin’in ortaya koyduğu teorisinin esasları ile çelişmesi bahasına ilahi ve doğal hukuktan kaynaklanan bu sınırlamaları belirtmesinin nedeni, teorisinin baskıcı bir rejime dayanak oluşturacak şekilde çarpıtılması ihtimaline karşı

²⁹³ **Bodin**, Six Books, VI, Chapter 2, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

²⁹⁴ **Andrew**, s. 81. Aynı yönde görüşler için bkz. **Wolfe**, s. 269; **Salavastru**, s. 103.

²⁹⁵ **Allen**, J. W.: A History of Political Thought in the Sixteenth Century, London, 1928, s. 419-421’den aktaran: **Wolfe**, s. 269.

²⁹⁶ **Salmon**, H. M.: “Bodin and the Monarchomachs,” in Denzer, Jean Bodin: Verhandlungen der internationalen Bodin Tagung in München, s. 363, 365 ve 476’den aktaran **Edward**, s. 81.

²⁹⁷ **Wolfe**, s. 273.

²⁹⁸ **Wolfe**, s. 276 ve 277; **Salavastru**, s. 106.

²⁹⁹ **Edward**, s. 81.

aldığı bir önlem olarak değerlendirilebilir³⁰⁰. Bodin'in kral ile tiran arasında yaptığı detaylı ayırım bu değerlendirmeyi haklı çıkartacak niteliktedir³⁰¹.

V. EN İYİ YÖNETİM BİÇİMİ OLARAK MONARŞİ

Egemenliği, mutlak, sürekli ve bölünmez olarak tanımlayan Bodin'e göre egemenliğin tek elde toplanması gerekir³⁰². Aksi durumda egemenlik bölünecektir ve egemenliğin bölünmesi onun yok olması ile eş anlamlıdır³⁰³. Eserinin I. Kitabında egemenliğin niteliklerini açıklayan Bodin, II.Kitapta bu egemenlik anlayışının en iyi uygulanabileceği hükümet şeklinin hangisi olduğunu açıklamaya girişmiştir³⁰⁴. Bodin'e göre devlet şeklini belirleyen en temel kriter, egemenliği elinde tutan kişilerin sayısıdır³⁰⁵.

*“Egemenliğin ne olduğuna karar verdiğimiz ve onun yetkilerini ve niteliklerini tarif ettiğimiz için şimdi, devletin olası muhtelif türlerinin ne olduğunu belirleyebilmek için bütün devlet türlerinde (egemenliğin) kime verildiği üzerinde düşünmemiz gerekmektedir.... Eşyanın doğası geçici özellikleri vasıtasıyla değişmediğinden, sadece üç devlet tipi olduğu sonucuna varabiliriz; monarşi, aristokrasi ve demokrasi. Egemenliğin tek kişiye verildiği ve geri kalanlara sadece itaat etmenin kaldığı devlete monarşi denir. Demokrasi, bütün halkın ya da bunların içinden bir çoğunluğun egemen yetkiyi ortaklaşa kullandıkları devlettir. Bir azınlığın, egemen gücü birlikte kullandığı ve geri kalanlar için toplu olarak ya da ayrı ayrı yasa yaptıkları bir devlet aristokrasidir.”*³⁰⁶

Bodin, hükümet biçimlerini, Platon ve Aristoteles gibi çeşitli antik çağ düşünürlerinin bu konudaki fikirlerini de belirterek, birbiriyle karşılaştırır³⁰⁷.

*“Bütün antik düşünürler en az üç devlet tipi olduğu konusunda hemfikir dirlir... Bu büyük isimlerin otoriteleri tarafından ikna edilmiş olmam gerekirdi fakat bu gerekçe ve ortak düşünce (beni) aksi görüşe sahip olmaya mecbur bırakmaktadır. O halde bu görüşlerin neden sadece hatalı olduğunun değil, aynı zamanda dayandıkları görüşlerin ve örneklerin, tezlerini neden doğrulamadığının gösterilmesi gerekmektedir.”*³⁰⁸

³⁰⁰ Dunning, s. 95.

³⁰¹ Salavastru, s. 108.

³⁰² Nagan/Haddad, s. 439.

³⁰³ Ağaoğulları/Köker, s. 31.

³⁰⁴ Smith, s. 419.

³⁰⁵ Ross, s. 270; Dunning, s. 98; Torun, s. 116.

³⁰⁶ Bodin, Six Books, II, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³⁰⁷ Jeenger, s. 11472.

³⁰⁸ Bodin, Six Books, II, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

Bodin, Herodotus'dan başlayarak, yönetim biçimleri üzerine çeşitli görüşler ileri sürmüş, Platon, Aristoteles, Polybius, Cicero, Thomas More, Contarini ve Machievelli gibi filozofların, bu yönetim biçimlerinden en iyisi olarak gösterdikleri karma yönetimi kendi egemenlik anlayışı ile bütünüyle ters düştüğünü belirtmiştir³⁰⁹.

“Ne söylemiş olduğumu doğrulamak için Polybius, Contarini ve diğerlerinin belirttiği karma yönetim örneklerine daha yakından bakalım... Verilen örneklerden birisi, Polybius'a göre Konsülün monarşi, Senatonun aristokrasisi ve meclislerin de demokrasi ilkesini cisimleştirecek şekilde var olduğu, anayasasının monarşi, demokrasi ve aristokrasinin bir karışımı olduğu iddia edilen Roma İmparatorluğudur.... İlk olarak, monarşik yetki aynı anda iki kişide var olamaz çünkü monarşi tanım olarak tek kişinin yönetimidir. Eğer bölünürse, artık bir monarşi ya da krallık bulunmaz. Pek çok nedenle Cenova ya da Venedik Başkanı bir monark olarak tarif edilebilir. Fakat her halükarda, yasa yapamayan, savaş ve barış ilan edemeyen, hiçbir görevli atayamayan, hiçbir suçluyu affedemeyen, hazineden tek kuruş harcamayan ve savaş hali dışında bir vatandaşı bedensel cezaya mahkum dahi edemeyen Konsüle hangi krallık gücü atfedilebilir? Bu son yetki, sahadaki bütün liderlere ait bir yetkidir. O halde daha pek çok nedenle bunların da kral olarak adlandırılması gerekir. Bu ülkedeki kolluk gücü ve Türkiye'deki büyük Paşa, her iki Konsülün toplam gücünden on kat fazla yetkiye sahip olmalarına rağmen, aynı Konsülün halkın (uyruğu ve kölesi) olduğu gibi, prensin uyruğu ve kölesinden başka bir şey değildirlir”³¹⁰.

Bodin, karma yönetimin kendi egemenlik teorisi bakımından neden kabul edilemez olduğunu da şu cümlelerle açıklamaktadır;

“Eğer egemenlik ortaya koyduğumuz gibi, doğası gereği, bölünemez ise, bir prensin, yönetici sınıfın ve halkın hepsi aynı anda onun bir parçasına nasıl sahip olabilir? Egemenliğin ilk emaresi, uyrukları bağlayan yasa yapma gücüdür. Fakat böyle bir durumda, yasa yapma yetkisinde bir hisseye de sahiplerse, (bu yasaya) itaat edecek uyruklar kimdir? Ve eğer (yasa yapma yetkisini), üzerine yasa vaz ettiği kişilerden almak zorunda ise, yasa yapıcı kim olacaktır?...”³¹¹.

Bodin'e göre karma yönetim, yönetimde söz sahibi olan farklı grupların sürekli birbirleri ile çatışma ve kavga içinde olmaları sonucunu doğuracaktır. Ona göre egemenliğin emarelerinin bölünerek farklı toplum kesimleri

³⁰⁹ Parker, s. 262; Lloyd, s. 358; Salavastru, s. 104.

³¹⁰ Bodin, Six Books, II, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³¹¹ Bodin, Six Books, II, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

tarafından kullanılmasının ortaya çıkartacağı sorunların nihai çözümü silahlı çatışma olacaktır³¹².

“Fakat birisi, size egemenliğin emarelerinden üçü olan memuriyete atama, hazine harcamalarını kontrol etme ve af ilan etme yetkilerine halkın sahip olduğu; egemenliğin diğer emareleri olan yasa yapma, savaşa ve barışa karar verme ve vergi salma(yetkilerine) soyluların sahip olduğu, geri kalan her şeyin üstünde, halkın tek tek ya da topluca kendisine kulluğu-bağlılığı beklenen ve adaletin nihai ve mutlak merci olarak konumlanmış yüksek yargıçların bulunduğu bir devlete sahip olamaz mısınız diyebilir. Bu düzenlemeler, egemenlik yetkilerinin bölünmesini gerektirmiyor mu ve aynı anda monarşik, aristokratik ve demokratik olan devletin karma olduğunu ima etmiyor mu? Egemenliğin emarelerinin bölünemez olduğu göz önüne alındığında bu tip bir şeyin hiçbir zaman var olmadığını, olamayacağını, hatta açıkça hayal bile edilemeyeceğini tekrarlamak isterim... Danimarka Kralı, egemen gücü, soylularla paylaşmak zorunda kaldığı için, bu krallık hiçbir zaman güvenli bir barış yaşamamıştır. Aynı şey, soyluları güvenilirmez bulan kral tarafından Başbakanlığa bir Alman'ın, Emniyet Müdürlüğüne de Varennes isimli bir Norman'ın atandığı İsveç için de geçerlidir....”³¹³.

Karma yönetimi, tasarladığı siyasal sistem için kabul edilemez olduğunu ilk elden açıklayan Bodin, “Üç Meşru Yönetim Biçiminin Bir Karşılaştırması, Demokrasi, Aristokrasi ve Monarşi; Monarşi Lehine Sonuç” başlığını taşıyan bölümde, aristokrasi, demokrasi ve monarşinin olumlu ve olumsuz yönlerini açıklayarak ve bunları birbirleri ile karşılaştırarak, monarşinin neden en iyi yönetim sıfatını hak ettiğini açıklamıştır. Bodin, açıklamalarına, en kötü yönetimin tiranlık olduğunu belirtmekle başlamıştır³¹⁴.

“Bir prensin içindeki tiranlık kötülüktür fakat birden fazla kişinin yönetici olduğu yerde daha da kötüdür.”³¹⁵.

Bodin'e göre demokrasi, hukukun kişiler arasında hiçbir ayrıcalık yapılmaksızın, kayıtsız ve eşit bir biçimde uygulanmasına olanak sağladığı için en saygın yönetim biçimlerinden birisi olarak değerlendirilebilir. “Bu tip bir devlette anayasalar, doğanın yasalarına uygun hale getirilmişlerdir. İnsanları eşit hale getirerek, servetin, mülkün ve onurun bir kişide diğerlerinden daha fazla verilmediği doğal düzene uymaktadır.”³¹⁶.

³¹² Koç, s. 337.

³¹³ Bodin, Six Books, II, Chapter 1, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³¹⁴ Nagan/Haddad, s. 440; Shepard, s. 590.

³¹⁵ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³¹⁶ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

Bodin'e göre demokrasinin en iyi, en değerli ve en mükemmel yönetim biçimi olduğunu ortaya koymak için bundan daha fazlası da söylenebilir. Çünkü demokrasi bünyesinde barındırdığı değerler sayesinde askerlikte ve adalette üstün insanlar üretmiş, büyük hatipler, hukukçular ve zanaatkarlar çıkarmıştır.

*“Diğer devletlerde yönetici sınıf içindeki hizipler veya kralın kendi onuru ve şöhreti konusundaki kıskançlığı, uyrukları iyi bir şey yapma çabasından caydırmıştır.”*³¹⁷.

Bodin'e göre demokrasi, herkesin kamusal işlere iştirak etmesi, kamu malında ve savaş ganimetlerinde, onurda ve fethedilen yerlerde hisse sahibi olması nedeniyle bir devletin gerçek emarelerini taşımaktadır. Oysa bu sayılanlara aristokrasilerde bir avuç seçkin sınıf, monarşide ise bir kişi sahip olmaktadır³¹⁸.

Ancak Bodin'e göre demokrasinin bu olumlu yönleri bir aldatmacadan ibarettir.

*“Bir kere mülkün ve onurun eşitliğinin sağlanabildiği bir devlet hiçbir zaman var olmamıştır. Onurla ilgili olarak, bu tip bir eşitlik doğa kanunlarına aykırıdır, çünkü doğada bazıları diğerlerinden daha zeki ve yeteneklidir, bazıları yönetmek bazıları itaat etmek için gelmiştir, bazıları akıllı ve sağduyuludur, bazıları aptal ve dik kafalı, bazıları diğerlerine buyurmak ve yönetmek için gerekli liderlik ruhuna sahiptir bazılarına ise sadece kuralları uygulamak için fiziksel güç verilmiştir. Demokraside çokça dillendirilen doğal özgürlük hakkında ise, eğer bu koşullar herhangi bir yerde gerçekleştirilecek olursa, bu koşullar yüksek memurların, hukukun ya da devletin varlığını imkansız kılacaktır çünkü bunların hepsi ön koşul olarak eşitsizliği gerektirmektedir. Kamu malları ile ilgili olarak, bunların hiçbir devlet şeklinde demokrasideki kadar az saygı görmediği son derece açıktır.”*³¹⁹.

Bodin'e göre yönetme kabiliyeti insanlara eşit şekilde verilemez. “Çünkü biliyoruz ki bazıları ilahi aklın aydınlığına sahipken -öyle ki (bunlar) insandan çok melek gibi görünürler- bazılarının hayvanlardan daha fazla muhakeme yeteneği yoktur.”³²⁰.

Bodin demokrasiye ilişkin bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra aynı yöntemi aristokrasiye uygulamıştır.

³¹⁷ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³¹⁸ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³¹⁹ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³²⁰ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

*"...eğer arzu edilmeyen iki ucun ortasının en iyisi olduğu ilkesini kabul edecek ve buna göre eğer iki uçtan kaçınacaksak, herkesin ya da tek kişinin değil, az sayıda kişinin egemen olduğu aristokrasi (bu iki ucun) ortasıdır."*³²¹.

Bodin'e göre aristokrasinin lehine sürülebilecek bir diğer tez de doğa yasalarının bir gereği olarak egemen buyurma yetkisinin en saygın kişilere verilmesi gerekliliğidir³²².

*"Doğal akıl bir grup vatandaşın yani azınlığın yönetiminin en iyisi olduğuna işaret etmektedir. Daha açık söylemek gerekirse, bu devlet, sadece en saygın kişilerin yönetici olarak kabul edildiği devlettir."*³²³.

Bodin'e göre aristokrasi, demokrasi ve monarşiye göre ister istemez daha iyi bir yönetimdir. Çünkü hem demokraside hem de monarşide egemenlik görünürde halka ya da krala ait bir yetkidir. Zira demokraside halk, monarşide de kral, uygulamada, devletin önemli işleri ile ilgili kararların alınması işini ve yönetimi ya senatoya ya da özel meclisin ellerine terk etmek zorunda kalmaktadır³²⁴.

*"Demokrasilerle ilgili belirttiğimiz olumsuzluklar, yönetici sayısının çokluğunun bir sonucu olarak aristokrasiyi de tanımlamaktadır. Yönetenlerin sayısı ne kadar çoksa, o kadar çok ihtilaf olasılığı ortaya çıkar, bir fikir birliğine ulaşmak o kadar zorlaşır ve kararlar da bir o kadar sorumsuzca alınır. Sonuç olarak, en uzun ömürlü ve en istikrarlı aristokrasiler, en az sayıda kişi tarafından yönetilenler olmuştur."*³²⁵.

Bodin, demokrasiyi ve aristokrasiyi bu olumsuzlukları nedeniyle uygun birer yönetim biçimi olarak görmemiştir³²⁶. Oysa monarşi, *"bütün büyük adamların diğer herhangi bir yönetim biçimine tercih ettikleri"*³²⁷ bir yönetim biçimidir³²⁸. Bodin bu tespiti için üç neden ileri sürmektedir³²⁹. Buna göre, monarşi, doğaya en uygun yönetimdir. Ayrıca, monarşi, kralın devlet görevlilerini başkalarının etkisi altında kalmadan seçmesine imkan tanıdığı için, en yetenekli kişilerin ön plana çıkmasına zemin hazırlayan bir sistemdir. Üçüncü olarak monarşi, mutlak, sürekli ve bölünmez egemenlik anlayı-

³²¹ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³²² Parker, s. 265; Smith, s. 419 ve 420.

³²³ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³²⁴ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³²⁵ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³²⁶ Lloyd, s. 358 ve 359.

³²⁷ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³²⁸ Jeenger, s. 11471.

³²⁹ Torun, s. 116 ve 17; Ağaogulları/Köker, s. 48 ve 49.

şının gerçekleştirilebileceği tek yönetim biçimidir. Fakat monarşinin de olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bodin'in monarşinin olumsuzluklarını belirtirken kullandığı dil, bu olumsuzlukları monarşiye içkin olmaktan ziyade dışsal yani monarşinin kendi özünden kaynaklanamayan olumsuzluklar olarak değerlendirdiği izlenimi yaratmaktadır. Örneğin Bodin'e göre monarşi pek çok tehlike ile "kuşatılmıştır"³³⁰.

*"...yeni bir kralın tahta oturması kötü bir kraldan iyi bir krala ya da iyi bir kraldan daha iyisine bir değişimi ifade eder, egemenlik makamında zorunlu olarak bir değişiklik olur ve bu tip bir değişiklik bütün devlet türlerinde çok önemlidir."*³³¹.

Fakat bu tehlike, tahtın soy bağına göre el değiştirmesi halinde bertaraf edilebilecek bir tehlikedir. Ayrıca, isyan, hizipçilik ve iç savaş bütün yönetim biçimleri için var olan tehditlerdir. Dahası Bodin'e göre, aristokrasilerde ve demokrasilerde güç mücadeleleri monarşiye göre daha sık görülür³³².

Bodin'e göre devletin asli emaresi yani egemen bir gücün varlığı monarşiden başka bir yönetim şeklinde çok zor sağlanabilir³³³.

*"Devlette sadece bir egemen olabilir. Eğer iki, üç ya da daha fazla (egemen) varsa, hiç birisi egemen değildir çünkü, bunlardan hiçbirisi, eşitlerine yasa yapamaz ya da onların isteklerine boyun eğemez."*³³⁴.

Nasıl ki ailede tek reis, gökte tek güneş, evrende de tek Tanrı varsa, devlette de tek egemen olmalıdır. Bu nedenle bütün doğa yasalarının da işaret ettiği gibi en iyi yönetim biçimi monarşidir³³⁵.

*"daha önce de belirttiğimiz gibi madem ki devletin gerçek görüntüsü olan ailenin tek reisi vardır, monarşinin de en iyi yönetim şekli olduğu konusunda daha fazla ısrar etmeye gerek bulunmamaktadır. İster bütün organların irade, hareket ve duygu bakımından tek başa tabi olduğu vücudun mikro evrenini, ister yüce Tanrıya tabi dünyanın makro evrenini göz önünde bulunduralım bütün doğa yasaları monarşiyi işaret etmektedir."*³³⁶.

Bodin'e göre sayılan bu nedenlerden dolayı üç yönetim biçimi arasında en mükemmel olanı monarşidir³³⁷. Bodin bu noktada, belki de kitabının

³³⁰ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³¹ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³² Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³³ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³⁴ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³⁵ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³⁶ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

³³⁷ Salavastru, s. 105, 106.

önceki bölümlerinde mutlak ve sürekli egemenlik ilkesini yaptığı vurgu ile tutarlı olmak kaygısı ile, monarşinin geleceği için de bazı uyarılarda bulunmuştur.

“Gerçek bir monarşik devlet, güçlü ve sağlıklı bir vücut gibi, kendisini kolaylıkla sürdürebilir....Fakat eğer monarkın otoritesi sınırlandırılır ve halk meclislerine ya da senatoya tabi kılınırsa, egemenliğin güvenli temelleri yok olur ve sonuç, demokrasinin bozulmuş bir şekli ya da her devletin içine düşebileceği en kötü koşul olan berbat bir anarşi ortamı olacaktır. Bu konular dikkatli bir şekilde değerlendirilmeli, uyrukları, kralı kendi iradelerine tabi kılmaya ve ona yasa koymaya ikna eden aldatıcı fikir sahiplerinin sadece monarşiyi değil, uyrukları da yıkıma götürdüğü ortaya konmalıdır.”³³⁸

SONUÇ

Bodin, ortaya koyduğu devlet ve egemenlik anlayışı ile, siyaset felsefi alanına damgasını vurmuş önemli bir düşünürdür. Bu nedenle modern egemenlik anlayışının Bodin'e düşünsel olarak çok şey borçlu olduğu söylenebilir. Bodin'i bu denli önemli bir siyaset felsefecisi yapan özelliklerden en önemlisi, yaşadığı dönemin siyasal ve toplumsal sorunlarına çözüm ararken, sadece kendisinden önce yaşamış düşünürlere karşı değil, kendi döneminin yazarlarına karşı da düşünsel bir tavır geliştirmiş olmasıdır. Bodin, *Republique 'de*, çağdaşı olan bütün Fransız düşünürlerinin ortak kaygısı olan siyasal birliğin sağlanması sorununa yönelmiş ancak bu konuda çağdaşlarından farklı olarak daha keskin ve kesin bir dil kullanmayı tercih etmiştir.

Bodin'in devlet ve egemenlik anlayışının teorik temelleri *Methodus 'da* başlar. Bodin bu eserinde, hukuk ve toplumsal düzen için evrensel bir temel ve ilkeler silsilesinin var olup olmadığı sorusuna yanıt aramıştır. Bodin, *Methodus 'da* bu sorunun yanıtını tarihte ve farklı toplumların yasalarında aramış ve bu arayışının sonunda, tarihin farklı dönemlerinde farklı toplumların yasalarının oldukça çeşitlilik ve değişkenlik gösteriyor olmasına rağmen, ilahi ve doğal hukukun asgari unsurlarını içerdiği sonucuna ulaşmıştır. Bodin'in tarihte var olmuş farklı toplumların bütün önemli yasalarını karşılaştırarak ulaştığı bu sonuç, onun ilahi ve doğal düzeni yansıtan ve siyasal düzen için sağlam bir zemin oluşturacak en iyi yasanın insanlar tarafından belirlenebileceği tezini ileri sürmesini sağlamıştır. Bodin'e göre, bu nitelikleri haiz bir hukukun var olabileceği en iyi siyasal düzen, sınırlı monarşidir.

³³⁸ Bodin, Six Books, VI, Chapter 4, <http://www.constitution.org/Bodin/Bodin.txt>

Bu yönetim biçiminde egemen prens, devletin üzerinde yükseldiği ve ilahi ve doğal düzenin ilkelerini de içeren hukuk ile bağlıdır.

Methodus'dan on yıl gibi çok kısa bir süre sonra yayınladığı *Republique'de* ise Bodin, “hukukun ve toplumsal düzenin kaynağı nedir?” sorusuna *Methodus'da* verdiğiinden oldukça farklı bir yanıtla karşımıza çıkmaktadır. Bodin, *Republique'de*, artık tarihin ve farklı toplumların yasalarının özleri itibarıyla ilahi ve doğal hukukun ilkelerini içerdiğine inanmadığını belirtmiş ve bu konuda şüpheli bir tavır takınmıştır. Çünkü, farklı halkların, farklı yasaları kendi içlerinde bütünüyle çeşitlilik göstermektedir ve değişkendir. Bu tespiti rağmen Bodin, siyasal düzen için evrensel bir başka temel arayışından vazgeçmemiş ve onun bu arayışı, felsefesinin *Methodus'daki* “en iyi yasa” düşüncesinden *Republique'deki* “yasa yapan egemen” düşüncesine evrilmesi ile sonuçlanmıştır. Bodin, *Republique'de* artık ilahi ve doğal hukukun ilkelerini uygulamakla ve kendi pozitif yasaları ve emirnameleriyle dünyevi istikrarı güvence altına almakla sorumlu egemenin, insanlar arasındaki evrensel hukukun kaynağı olduğunu ileri sürmektedir. Bodin, bu düşüncesi ile Ortaçağın sonlarında hakim olan siyaset teorisinden modern siyaset teorisine doğru köklü bir değişimi de tetiklemiştir.

Bodin, tarihin her aşamasında toplumsal bütün kurumların kendisinde toplandığı bir siyasal iktidarın varlığına ve bu iktidarın özünü oluşturan mutlak, sürekli ve devredilmez bir yetki olarak egemenliğe işaret etmiştir. Bodin, bu teorisini de bilimsel ve tarihsel verilerle açıklamaya çalışmış ve egemenlik ilkesine ilişkin bu yaklaşımı siyaset felsefesi alanında onun tarafından gerçekleştirilmiş bir paradigma değişikliğine neden olmuştur. Egemenlik ilkesi, Bodin'in devlet anlayışında öyle merkezi bir ilkedir ki, ona göre, egemenlik olmazsa, siyasal toplumun birliğinin sağlanması mümkün olmaz ve toplum yok olur. Dolayısı ile Bodin'e göre egemenlik, bir devlet olmanın ilk ve asli koşuludur.

Bodin egemenlik teorisi ile Avrupa'da uzun süre hakim olan siyaset felsefesi anlayışından koparak, egemenliği daha mutlakiyetçi bir temele oturtmuştur. Önceki dönemde yaşamış düşünürler egemenliği bir dizi idari yetkiler silsilesi olarak tanımlamışken, Bodin egemenliği, “...kendisinden büyük olarak Tanrıdan başka hiçbir şey tanımayan mutlak..” güç olarak tanımlamıştır. Ortaçağ hukukçuları, kralın mevcut hukuka uymak ve korumakla yükümlü olduğunu ve bu yasaları sadece toplumun bütününe rızası ile değiştirebileceğini ileri sürmüşlerken, Bodin, egemen prensin bütün pozitif ve geleneksel yasaların üstünde olduğunu ve bunları istediği zaman “başka her hangi birisinin rızası olmaksızın” değiştirebileceğini belirtmiştir.

Kısacası, Ortaçağ yazarları, egemeni, yasalarla çerçevelenmiş sınırlı bir yürütme yetkisi olarak tasvir ederlerken, Bodin mutlak bir yasa yapma yetkisi ve bir devlet içindeki bütün düzenin esası olarak görmüştür. Bodin'in yaşadığı dönemde siyaset felsefesi alanındaki tartışmalara yaptığı müthiş müdahale, Roma Hukukunda "*hukuk ile bağlı olmama*" olarak tarif edilen, işte bu çarpıcı egemenlik anlayışıdır. Devlet ve siyaset felsefesi alanında ileri sürülen görüşlerin yeni bir aşamaya evrilmesine yol açan ve Bodin'i kendi döneminin "*Aristoteles*"i olarak anılmasını sağlayan, onun bu egemenlik teorisi olmuştur. Bodin'in devlet ve egemenlik anlayışındaki bu köklü değişikliğin nedenleri, yaşadığı dönemin siyasal ve toplumsal koşullarında yatmaktadır. Bodin, *Republique'yi* 1572 St. Bartelemy katliamından dört yıl sonra yayınlamıştır. Ancak bu süreçte Fransız Protestan yazarlar, bu katliama cevap olarak, radikal direniş teorileri geliştirmeye başlamışlardır³³⁹. Bodin Katolikler ile Protestanlar arasındaki bu çatışmanın Fransız krallığı üzerinde yaratacağı ağır tahribatı öngörmüş ve barışı korumak için daha mutlakiyetçi bir hükümet şeklinin gerekliliğine inanmıştır. Bodin'in siyaset felsefesinin *Methodus'daki* sınırlı egemenlik anlayışından *Republique'deki* mutlak ve sürekli egemenlik anlayışına evrimini bu tarihsel, toplumsal ve siyasal gerçekler ışığında okumak gerekmektedir. Bodin, eserinde, kamu düzeninin ve istikrarının sağlanması öncelikli kaygısı nedeniyle, siyasal toplumun, doğadaki hiyerarşik düzene benzer şekilde kurgulanmış yöneten-yönetilen, buyruk-itaat düzeni sayesinde sağlanabileceğini dile getirmektedir. Bu düzende uyruk, egemen prens, egemen prens de Tanrısal ve doğal yasalara itaat edecek, siyasal alanda da ahlaki ilkeler hakim olacaktır.

Bodin'in daha az bilinen fakat, Fransız siyasal düşünce yapısına yaptığı bir diğer çarpıcı katkısı da egemen prens ile devlet görevlileri arasında yaptığı ayrımdır. Bodin'in yaptığı bu ayrım, göze çarpan "*modern*" nitelikleri nedeniyle bilimsel olarak dikkatleri üzerine toplamıştır. Egemen prens ile onun belli işleri görmesi için atadığı memurlar arasındaki bu ayrım, egemenlik ile devletin yönetilmesinde gerçekleştirilen sıradan ve gündelik tasarruflardan tutarlı bir şekilde ayrılmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle, doktrinde, Bodin'in teorisinin sadece egemenliğin tanımı ile ilgili olmadığı belirtilmektedir. Bu görüşe göre, daha geniş bir şekilde ele alındığında, bu teorinin, en uygun devlet düzeninin ne olduğuna ve özellikle Fransız siyaset felsefesinde devlet ile onun idari teşkilatı arasındaki ayrımına ilişkin 17. Yy'da ortaya çıkacak kuramsal yaklaşımın kısa bir incelemesi olduğu ileri sürül-

³³⁹ Salavastru, s. 101 ve 102.

müştür³⁴⁰. Bu nedenle Bodin'in teorisinde yapılan bu ayırım siyaset felsefesi alanında yenilikçi bir alan açmıştır. Bodin'in açtığı bu alanda birbiri ile çatışmak zorunda kalmadan iki devlet organı uyum içinde faaliyetlerini sürdürebilir hale gelmiştir. Bunlardan birisi, üzerinde hiçbir dünyevi sınır bulunmadan yasa yapma yetkisine sahip olan egemendir. Diğeri de ilahi ve doğal yasaya aykırı olmadıkça egemen tarafından yapılan yasaları yürütmekle görevli yüksek memurlardır. Bodin, bu yaklaşımı kapsamında pek çok siyaset felsefecisini, alelade devlet yöneticileri ile egemen prens arasında ayırım yapmadıkları için de eleştirir. Egemen prensin en önemli özelliği egemenliğe belli bir iş, görev ya da süre ile sınırlanmaksızın elinde tutuyor olmasıdır. Çünkü Bodin'e göre, belli bir süre ile sınırlanmış ya da geri alınabilir nitelikteki bir iktidar, egemenlik değil, bir yetkidir. Bodin'in ortaya koyduğu bu ayrımlar ve tanımlar, onun yaşadığı dönemin siyaset felsefesine yaptığı katkı şeklinin de göstergesidir.

Bodin'in devlet ve egemenlik teorisi modern siyaset teorisine pek çok açıdan paha biçilmez katkılar sağlamış olmasına rağmen kendi içinde de pek çok çelişkiye yer vermiştir. Teorinin temeli olan, toplumsal yaşamın devamı için bir siyasal iktidarın zorunluluğu varsayımı, modern devlet teorisinin oluşumunda önemli bir sıçrama noktası olarak kabul edilebilir. Bu varsayım, siyasal iktidarın dinden önce de var olduğu mantıksal sonucunu beraberinde getirdiği için, devlet için dinin dışında, dünyevi ve rasyonel bir temel bulma gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, bu önemli katkı, bünyesinde barındırdığı çelişkiler nedeniyle eleştirilere de maruz kalmıştır. Bodin'in siyasal iktidar için rasyonel bir temel önerisi olarak kabul edilebilecek bu varsayım, eserin önemli bir kısmında -özellikle de egemenliğin sınırlarının belirlenmesi gibi, teorisinin sıklet merkezini oluşturan bir alanda-Tanrıya yaptığı atıfla yanıtlanması zor sorulara neden olmuştur. Zira Bodin bir taraftan, din savaşları nedeniyle bozulan toplumsal düzen ve barışı sağlayabilecek "*mutlak*" bir egemenlik önerisinde bulunurken, bir taraftan da bu egemenliğe ilahi yasalarla getirdiği sınır ile ortaçağda hakim olan kuramsal yaklaşımlardan kendisini tam olarak kurtaramadığı ve bu nedenle yeni bir düşünür olarak tanımlanmayı hak etmediği eleştirilerine maruz kalmıştır³⁴¹. Benzer bir çelişki, iktidarın meşruluk kaynağı bakımından da gözlemlenmektedir. Bodin'e göre devletin meşruiyeti için dışsal bir kaynağa ihtiyaç yoktur; devlet meşruluğunu kendisinden alır ya da devlet zaten salt devlet olması sebebi ile meşrudur. İlk önce devletin meşruiyetinin kendisine

³⁴⁰ Nicholls, s. 52.

³⁴¹ Jeenger, s. 11472.

içkin bir durum olduğu sonucuna varan Bodin, sonrasında egemen prensi yeryüzünde Tanrıdan sonraki en büyük güç ve onun yeryüzündeki sureti olarak tanımlayarak bu meşruiyete ilahi bir boyut katmıştır. Bodin ilahi nitelikteki bir monarşiyi ve buna ilişkin geleneksel Ortaçağ inançlarını onaylamamış olmasına rağmen, Tanrı merkezli bir egemenlik anlayışı ortaya koymuştur³⁴². Bodin'in egemenlik teorisi ilahi ve doğal temellerinden ve sınırlarından arındırıldığında fazlasıyla keyfi bir olgu olarak karşımıza çıkar. Çünkü, bu hali ile egemenlik teorisi, bir kişi ya da topluluğun en üstün emretme gücüne sahip olarak bütün bir toplum için ahlakı ve hukuku belirlemesi gerektiği düşüncesinden başka bir şey önermemektedir. Dahası bu egemenlik anlayışı, bir toplumu oluşturan herkesin evrensel ve homojen bir bütüne hep birlikte bağlanmaları halinde, ortak bir çıkarı da paylaşmış olacakları varsayımından hareket etmektedir.

³⁴² **De Benoist**, s. 103.

KAYNAKÇA

- Abadan**, Yavuz: Devlet Felsefesi, Seçilmiş Okuma Parçaları, AÜSBFY, S.98-80, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1959.
- Ağaoğulları**, Mehmet Ali/**Köker**, Levent: Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı, İmge Kitabevi, 4. Baskı, 2009.
- Akad**, Mehmet: “*Machievel-Bodin ve Hobbes’da Monarşi Anlayışı*”: İÜHFİM, C.40 (1974), S.1-4, ss. 553-587.
- Akad**, Mehmet/**Dinçkol**, Bihterin Vural/**Bulut**, Nihat: Genel Kamu Hukuku, Der Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2016.
- Allen**, J. W.: A History of Political Thought in the Sixteenth Century, London, 1928.
- Andrew**, Edward: “*Jean Bodin on Sovereignty*”: Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts 2, No. 2 (June 1, 2011), ss. 99-118.
- Aristoteles**, Politika (Çev. Mete Tunçay), Remzi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bartelson**, Jens: “*On The Indivisibility of Sovereignty*”: Republic of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts, Vol.2, No.2, (June 1, 2011), ss. 85-94.
- Beaulac**, Stephane: Power of Language in the Making of International Law: The Word “Sovereignty” in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/ Boston, 2004.
- Beaulac**, Stephen: “*The Social Power of Bodin’s ‘Sovereignty’ and International Law*”: Melbourne Journal of International Law, C.4 (2003), ss. 1-28.
- Becker**, Anna: “*Jean Bodin on Oeconomics and Politics*”: History of European Ideas, Published Online: 9.May 2013, ss. 135-154: <http://dx.doi.org/10.1080/01916599.2013.796163> (25.06.2020).
- Bodin**, Jean: Les Six Livres de la Republique: http://books.google.com.tr/books?id=Bu4TAAAAQAAJ&dq=Les+Six+livres+de+la+R%C3%A9publique&printsec=frontcover&source=bl&ots=GKdKIXacDv&sig=S Bi7bd3nEPSSGk47XMnJWcnP3cl&hl=tr&ei=53acSa3DMIO60AXktq TGBQ&sa=X&oi=book_result&resnum=2&ct=result#PPR22,M1 (25.06.2020)
- Bodin**, Jean: Six Books of the Commonwealth, Abridged and Translated by M. J. Tooley, Basil Blackwell, Oxford: <http://www.constitution.org/bodin/bodin.txt> (25.06.2020).

- Bodin, Jean:** Method For The Easy Comprehension of History, Translated by Beatrice Reynolds, New York: Columbia University Press, 1945.
- Crawford, James:** The Creation of States in International Law, Oxford: Clarendon, 1979.
- De Benoist, Alain:** “*What is Sovereignty*” Translated by Julia Kostova from “Qu’est-ce que la souveraineté?”: *Éléments*, No. 96 (November 1999): [http://www2.congreso.gob.pe/sicr/cendocbib/con2_uibd.nsf/A20317BBCECF9E1E0525770A00586F60/\\$FILE/what.pdf](http://www2.congreso.gob.pe/sicr/cendocbib/con2_uibd.nsf/A20317BBCECF9E1E0525770A00586F60/$FILE/what.pdf), (25.06.2020)
- Dunning, Wm. A.:** “*Jean Bodin on Sovereignty*”: *Political Science Quarterly*, Vol.11, No.1 (Mar.,1896), ss. 82-104.
- Engster, Daniel:** “*Jean Bodin, Scepticism and Absolute Sovereignty*”: *History of Political Thought*, Vol.XVII, No.4, Winter 1996, ss. 469-499.
- Engster, Daniel:** *Divine Sovereignty, The Origins of Modern State Power*, Northern Illinois University Press, DeKalb, Illinois, 2001.
- Halter, M. Helene:** *Bodin and Althusius on the Nature of Sovereignty*, A Thesis in The Department of Political Science, Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Masters of Arts at Concordia University, Montreal, Quebec, Canada, April, 1995.
- Jackson, John H.:** “*Sovereignty, Subsidiarity, and Separation of Powers: The High-wire Balancing Act of Globalization*”: *The Political Economy of International Trade Law, Essays in Honor of Robert E. Hudec*, Daniel L. M. Kennedy and James D. Southwick (eds.), Cambridge University Press, 2002, ss. 13-31.
- Jackson, Robert:** “*Introduction: Sovereignty at the Millennium*”: *Sovereignty at the Millennium*, Robert Jackson (ed.), Blackwell Publishers, Oxford, 1999, ss. 1-8.
- Jackson, Robert;** “*Sovereignty in World Politics: A Glance at the Conceptual and Historical Landscape*”: *Sovereignty at the Millennium*, Robert Jackson (ed.), Blackwell Publishers, Oxford, 1999.
- Jeenger, Kailash:** “*Genesis of the Concept of Sovereignty: A Historical Survey*”: *Elixir International Law*, Vol.52(2012), ss. 11469-11477.
- Keohane, Oisin:** “*Bodin on Sovereignty: Taking Exception to Translation?*”: *Paragraph*, Vol.38, No.2(2015), ss. 245-260.
- Koç, Yunus:** “*Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine*”: *ASEAD*, C.6, S.12 (2019), ss. 333-350.

- Koçak**, Mustafa: Batı’da ve Türkiye’de Egemenlik Anlayışının Değişimi; Devlet ve Egemenlik (Eski Kavramlar-Yeni Anlamlar), Seçkin, Ankara, 2006.
- Korkut**, Levent: “*Ulus Devletin Ortaya Çıkışından Günümüze Kadar Kamu Hukukunda Egemenlik Kavramlaştırmaları*”: İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S.2(1), Bahar 2015, ss. 31-78.
- Krasner**, Stephen D.: “*Problematic Sovereignty*”: Problematic Sovereignty, Contested Rules and Political Possibilities, Stephen D. Krasner (ed.), Columbia University Press, New York, 2001, ss. 1-23.
- Krasner**, D. Stephen: “*Sovereignty*”: Foreign Policy, January/February (2001), ss. 20-29.
- Lee**, Daniel: “‘*Office is a Thing Borrowed*’: Jean Bodin on Offices and Seigneurial Government”: Political Theory, Vol.41(3), 2013, ss. 409-440.
- Lloyd**, Howell A.: “*Sovereignty: Bodin, Hobbes, Rousseau*”: Revue Internationale de Philosophie, Vol.45, No 179 (4), 1991, ss. 353-379.
- Merriam**, Jr, C. E.: History of Sovereignty since Rousseau, Batoche Books, Kitchener, Ontario, Canada, 2001.
- Nagan**, Winston P./**Haddad**, Aitza M.: “*Sovereignty in Theory and Practice*”: San Diego International Law Journal, Vol.13 (2012), ss. 429-520.
- Nicholls**, Sophie: “*Sovereignty and Government in Jean Bodin’s Six Livres de la Republique (1576)*”: Journal of the History of Ideas, Vol.80(1), January 2019, ss. 47-66.
- Parker**, David: “*Law, Society and The State in The Thought of Jean Bodin*”; History of Political Thought, Vol.2, No.2 (Summer 1981), ss. 253-285.
- Ross**, Eva J.: “*The Social Theory of Jean Bodin*”: The American Catholic Sociological Review, Vol.7, No.4 (Dec., 1946), ss. 267-272.
- Salavastru**, Andrei Constantin: “*Royalist Rhetoric During The French Wars of Religion: Jean Bodin’s ‘Royale’ Monarchy*”: Argumentum, Journal of the Seminar of Discursive Logic, Argumentation Theory and Rhetoric, Vol.17, No.1 (2019), ss. 95-115.
- Salmon**, J. H. M.: “*The Legacy of Jean Bodin: Absolutism, Populism or Constitutionalism?*”: History of Political Thought, Vol.17, No. 4 (Winter, 1996), ss. 500-522.

- Saygılı**, Abrurrahman: “*Jean Bodin'in Egemenlik Anlayışı Çerçevesinde Kralın İki Bedeni Kuramına Kısa Bir Bakış*”: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.63(1), 2014, ss. 185-198.
- Schmitt**, Carl: *Political Theory, Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, Translated by George Schwab, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1988.
- Shepard**, Max Adams: “*Sovereignty at Crossroads: A Study of Bodin*”; *Political Science Quarterly*, Vol.45, No.4, 1930, ss. 580-603.
- Smith**, Constance: “*Jean Bodin and Comparative Law*”: *Journal of History of Ideas*, Vol.25, No.3 (Jul.-Sep., 1964), ss. 417-422.
- Şenel**, Alaeddin: *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarihöncesinde, İlkçağda, Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş, Bilim ve Sanat Yayınları*, 4.Kısaltılmış Basım, Ankara, 1995.
- Tooley**, M. J.: *Six Books of the Commonwealth*, Abridged and Translated by M. J.Tooley, Basil Blackwell, Oxford: <http://www.constitution.org/bodin/bodin.txt> .
- Turan**, Mehmet: “*Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi*”: *Anayasa Yargısı*, *Anayasa Mahkemesi Yayınları*, Ankara, 2003, ss. 215-248.
- Uygun**, Oktay: *Devlet Teorisi*, XII Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2014.
- Wolfe**, Martin: “*Jean Bodin on Taxes: The Sovereignty-Taxes Paradox*”: *Political Science Quarterly*, Vol.83, No.2, June 1968, ss. 268-284.